

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1

Årgång 64

2009

Foto Owe Hermansson

Uppflugen på ett mjölkbord
berättade Gunnar Svantesson
om föreningens 50-åriga historia

Sidan 14

Profilen - Gunborg Lidesten

Sidan 18

Från undantag till folkpension

Sidan 6

Inbjudan till årsstämman

Sidan 31

Foto: Aina Lindborg

HKH Kronprinsessan Victoria Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Några ord från förbundsordföranden.....	3
Gratis PR	3
Tankar i tiden.....	4
Aztekernas blomma trivs i Saleby	5
Från undantag till folkpension	6
Gullhöna flygfärdig igen.....	8
Sankta Helena och Götene kommunvapen ..	9
Utmärkelser 2008.....	10
Vackrast i Sverige.....	11
Hänt på bögda	12
Helt naturligt.....	16
Profilen - Gunborg Lidesten.....	17
Frans Theodor - ett emigrantöde.....	19
Vävstugan i Tämta	20
Larvs hembygdsvänner jubilerade	21
Läsvärt i korthet.....	22
Bilder från Nossebro förr och nu.....	23
Kulturstipendier i Falköping och Vårgårda ..	24
Din plats i historien.....	26
Vänga Hembygdsförening tar över kvarnen	28
Ryggåsstugan i Edsvära.....	29
Välkommen till Borås!.....	30

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 64

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2009 120:- Plusgiro 8 57 59-9

Redaktionsgrupp: Roland Antehag, Lilla Mjölse-
redsv 9, 466 95 Sollebrunn, tel 0322/402 55,
E-post: roland.antehag@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93
Vårgårda, tel 0322/66 10 26

E-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget
1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

E-post: hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97
Nossebro, tel 0512/531 50,

E-post: tb.bygg-tjanst@telia.com

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg
2, Skultorp, 541 55 Skövde, telefon 0500 - 43 30
13, E-post: hyenstrand@hotmail.com

Stig Green, Fjällrosv 1, 516 32 Dalsjöfors, telefon
033 - 10 15 85, E-post: stig.green@bornet.net.

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand,
Förbundskassör: Hugo Isaksson, Björkeborg 6950,
523 92 Timmele. Telefon 0321 - 300 01

E-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512/10550
fax 0512/339 42, bost. 0511/37 03 30, Plusgiro 8
57 59-9, Kansliets E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Författarna i denna skrift är själva ansvariga för
innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller
sig rätten att korta och redigera insänt material.
Om inget annat anges, är artikelförfattaren också
fotograf. Bidrag till tidningen och tips mottas
tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och
böcker som önskas anmälda. De flesta texter och
bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter
och bilder anses som godkända för publicering på
vår hemsida.

ISSN 0346-4954

Några ord från förbundsordföranden

När man i mellandagarnas pausbläddrar igenom exempelvis den senaste årgången av Västgötabygden framgår av denna med all tydlighet vilken mångskiftande verksamhet som bedrivs i Västergötlands hembygdsföreningar. Längesedan bortgångna människor liksom dagens eldsjälur presenteras. Reportage visar hur upprustade hus och anläggningar får nytt liv och därigenom bevarar äldre tids kunskap. Vid hembygdsföreningarnas jubiléer ges kort överblick över föreningens tillkomst och utveckling. Korta bokanmälningar informerar om ny och intressant litteratur.

Helt klart är att tidningen förtjänar många läsare. Samtidigt kan man fundera något över hur känd och läst Västgötabygden är utanför hembygdsvännernas krets.

Man kan också fråga sig hur allmänt känt det ideella kulturarbetet är som utförs inom hembygdsföreningarna och inom rörelsen i stort. Speglas detta överhuvudtaget i den skallmänna kulturdebatten? Behovet att synliggöra kan knappast överdrivas – liksom behovet av samarbete. I Stockholm ordnades Hembygdens helg i oktober i samverkan mellan Sveriges hembygdsförbund och Statens historiska museum. Evenemanget, som blev en succé beträffande innehåll och tillströmning, kommersannolikt att följas av flera. Detta är ett exempel på hur all den

Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande

omsorg som investerats i rörelsens ideella arbete kan ge avkastning i form av uppmärksamhet och erkännande.

I föreningarna är nu tid att förbereda årsmöte. Tänk på att i god tid lämna in eventuella motioner till Västergötlands hembygdsförbund så att de kan behandlas vid kommande årsstämma. I detta nummer av Västgötabygden ges fyllig information kring denna 2009 års stämmomanifestation av hembygdsarbetets betydelse!

Eva Bergström Hyenstrand

Gratis PR

Att annonsera om föreningens aktiviteter tycker många föreningar är för kostsamt för föreningens ekonomi. På en del håll har man två lokaltidningar som man måste annonsera i om man skall täcka in sitt verksamhetsområde. Men att synas i lokaltidningen är viktigt, så en annons då och då kan vara en god investering. Och att ha goda relationer med tidningens lokalredaktör är guld värt.

Evenemangskalender

Är Din förening med på Evenemangskalendern? På förbundets hemsida www.hembygd.se/vastergotland finns det en evenemangskalender där alla hembygdsföreningar som tillhör Västergötlands Hembygdsförbund kan berätta om vad som är på gång. Gå in och kolla får Du se hur det ser ut. Är Du intresserad, kontaktar Du vår Webbredaktör och ber om ett lösenord. När Du fått Ditt lösenord är det bara att sätta igång och berätta. Glöm inte att skriva var evenemanget äger rum och vad Din förening heter. Den här reklamplatsen är helt gratis!

Funderar Du på något trevligt utflyktsmål kan Evenemangskalendern också ge Dig bra tips.

Många föreningar har också egna hemsidor. Enklast hittar Du dem om Du går in på vår hemsida. Där hittar Du länkar till de föreningar som berättat för vår webbredaktör vad de har för adresser.

Kommunens hemsida

En del av våra kommuner har också en evenemangskalender på sin hemsida som är öppen för kommunens föreningar. Detta är också en utmärkt annonsplats som är helt gratis. Kolla på kommunens hemsida så får Du också reda på vart Du skall vända Dig.

Västgötabygden

Har Ni något roligt på gång i föreningen, skriv lite kort och berätta så kanske det hamnar under Utflyktsmålet i nästa nummer. Manusstopp den 10 mars!

Leif Brunnegård

Tankar i tiden ...

Berit Stockvik Lundin
bor på Vänersnäs och tillhör förbundsstyrelsen.

Vi har alla i styrelsen blivit ombudade att presentera oss.

Mitt namn är Berit och jag har varit med i styrelsen i åtta år. Min ålder är 70 år, bor på en halvö i Vänersnäs som heter Vänersnäs och uppfattar mig själv som glad, positiv och utåtriktad. Tycker om att umgås med människor. Har alltid varit med i föreningslivet med början i SLU (Svensk lantbruksungdom). Är idag ordförande i Vänersnäs Hembygds- och Fornminnesförening sedan fem år tillbaka. Vi har cirka 340 medlemmar. År 2004 firade vi 70-årsjubileum. Vår tidigare ordförande Arne Johansson skrev en jubileumsskrift "Vänersnäs socken i ord och bild" till jubileet.

Vi har cirka 10 sammankomster per år. Till exempel höst- och vårpromenader, som brukar vara välbesökta av både gammal och ung som kommer för att lära känna sin bygd. Vänersnäs är fyllt av gamla fornlämningar i form av domarringar, gravsättningar, offerskålar och upphittade stenåldersverktyg

Vi har även "Hembygdens dag" som är mycket

uppskattat och välbesökt. Dessutom kan jag nämna att Vänersnäs var en viktig handelsväg till Stockholm under forna tider vilket vi kan återkomma till en annan gång. Min förhoppning är att föreningen skall leva vidare genom

att söka samarbete med skolorna och berätta om hembygden samt ha en hemsida där verksamheten förmedlas utåt.

Förvårt förbunden i Västergötland vore det väl värt att värna om de västgötiska bergen, dess flora och egenheter. Till exempel Halleberg, Odens boning med rasbranterna som bildat klapperstensfälten och möjliggjort byggandet av bland annat en forntida borg.

Det vore väl inte helt fel om vi gick ut i skolorna och berättade om vår verksamhet och vilken betydelse hembygdens rörelsen har för den fasta punkten i livet.

En viktig framtida uppgift blir att dokumentera vad som finns i våra kyrkor som befaras komma att stängas.

Berit Stockvik Lundin

Pengar i hyllorna? I Forskarbiblioteket i Skara forskade man fram en sensation. I de egna bokhyllorna. Man hittade en fransk bok från 1551 som beskriver 1500-talets Amerika. Den är skriven som en teaterpjäs och illustreras av 29 träsnitt. Redan det är värt att jubla över. Men dessutom visar sig boken på marknaden vara värd 1,3 miljoner kronor. Tyvärr, du kan nog inte låna hem den.

Aztekernas blomma trivs i Saleby

Den här synen skulle aztekerna ha gillat.

Vad har de en gång så mäktiga aztekerna och de fridsammare Salebyborna gemensamt? Jo, de gillar dahlior. Salebyborna för att blommorna är vackra, men också för att de fått namn efter prästsonen Andreas Dahl från Saleby. Aztekerna älskade dem också för deras skönhets skull, men de åt dem dessutom och använde dem i sina ofta blodigt livsfarliga ceremonier.

Faktum är att dahliorna först lanserades i Europa som mat till de ständigt ökande skarorna av fattiga. Ett slags potatis kanske, för det var de köttiga och stärkelserika rotknölarna som äts. Växten är släkt med jordärtskockan, men dahlian blev aldrig en kulinarisk succé. Smaken är alltför särpräglad, säger de som provat. Numera är det bara vissa larver som gärna frossar på rötterna.

Blommande hemlighet

Förmodligen kom de först dahliorna till Europa redan på 1500-talet men spanjorerna bevakade dem som allt annat från Mexiko och andra länder i Amerika som värdefulla

hemligheter så det var först i slutet av 1700-talet som blomman blev allmänt känd.

Andreas Dahl hade egentligen inget med dahlior att göra, antagligen såg han aldrig blomman som skall ha prunkat första gången i Sverige hos familjen Nonnen på Liseberg minst tre decennier efter Dahls död 1789. Kanske kom dahlian också tidigt till sonen Edward Nonnens Degeberg utanför Lidköping. Kopplingen till Dahl kom när en spansk kollega döpte denna mexikanska blomma efter Dahl för att hedra honom.

Detta har hembygdsvännerna i Saleby tagit fasta på och i den lilla stugbyn fanns en mur av färgstarka dahlior i höstas när jag stannade till.

Nog var det en fantastisk hyllning till bygdens store son. Men de aztekindianer som styrde Mexiko med omnejd när spanjorerna anlände på 1500-talet skulle också ha glatts. De använde växten i en rad sammanhang, bland annat i samband med ceremonier. Mest kända är förstås deras många människooffer, främst krigsfångar som dödades under barbariska former. I alla fall ansåg conquistadoren Cortez och hans soldater det. Aztekerna själva ansåg spanjorerna vara ännu mer barbariska, själva dödade dem människor eftersom de var övertygade om att jorden skulle gå under annars. Spanjorerna dödade folk för att komma åt guld, så lågt skulle aldrig aztekerna sjunka.

Fast kanske var det inte alls i samband med sådana blodiga ceremonier som aztekerna främst använde dahlian.

Hans Menzing

Västgötabygden 1:09

Från undantag till folkpension

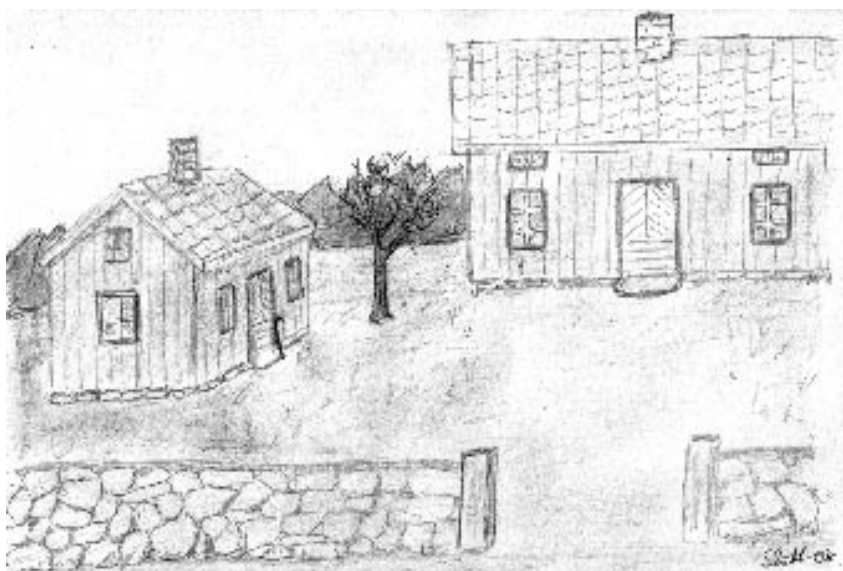
Materiell trygghet på äldre dagar är knappast något stort problem i vår tid. Undantag finns säkert, men de flesta äldre har numera en levnadsstandard som medger betydande utgifter för annat än det allra nödvändigaste. Annat var det för ett hundra år sedan. Då fanns ännu ingen folkpension. Indelta soldater kunde efter slutad tjänst få ett visst understöd från Vadstena Krigsmanshuskassa. Men för det stora flertalet var det så, att när arbetsförmågan sinade var man hänvisad till eventuella besparingar eller till fattigvården. Redan knappa omständigheter kunde försämrats ytterligare.

Men det fanns en form av "pension" som var mycket betydelsefull. När enhemmansägare såldes ingård kunde han ta "undantag". Det innebar att han och hans hustru förbehöll sig vissa produkter och tjänster årligen utgå från gården och för vilket denne ägaren var ansvarig. Dessa undantagsförmåner skulle utgå även om gården åter bytte ägare, och detta säkrades genom in-teckning som fastställdes i häradsrätten. Genom att det var fråga om naturaförmåner var denna "pension" ju också värdesäkrad.

Ett undantagskontrakt kunde vara i olika grad detaljerat men avsåg i regel att täcka det grundläggande behovet av livsmedel och bostad. Ett exempel kan vara mina farföräldrars undantagskontrakt från 1920.

"Såsom undantagsförmåner förbehålles i båda säljarnes livstid att årligen utgå: 250 kg råg, 50 kg vete, 10 kg havregryn, 25 kg fläsk, 2 kg smör i månaden, 2 liter nysilad mjölk varje dag under månaderna november-april och 3 liter nysilad mjölk pr dag under månaderna maj-oktober; förbehålles rätt att sätta en tunna potatis i av gårdsägaren väl brukad och gödslad jord. Vidare förbehålles den skVassalyckan invid landsvägen, som skall brukas och gödglas av gårdsägaren, ävensom undantages en nedanför trädgården och utmed ån belägen åkerfigur innehållande 200 kvadratmeter, vartill gödsel och brukning även tillsläppes av gårdsägaren.

Såsom bostad för säljarne under deras återstående livstid, samt minst under 25 år, för den händelse någon av säljarnes barn skulle vilja begagna sig av densamma, förbehålles den lilla stugbyggnaden å gården. Ved till

Undantagsstugan såsom Christer Slätt Gustavsson tänker sig den.

förbehålles av säljarne nödiga skjutsar, då så påfordras för deras behov. Nödig skötsel och vård förbehålles av säljarne under återstående livstid. Nödiga vägar och deli brunn förbehålles. Vid den ene säljarens död skall endast hälften av råg, vete, smör, mjölk, fläsk och havregryn utgå, varemot övriga undantagsförmånernas skallo avkortade utgå i den efterlevandes livstid."

Att även havregryn kunde ingå i undantagsförmånerna kan tyckas underligt. Men det har sin förklaring. På den tiden kunde man lämna egen havre och få tillbaka havregryn från grynkvärnen hos Heymans i Vårgårda. Systemet med undantag var vanligt till långt in på 1900-talet. Och det kunde alltså ge förmånstagarna en rätt heltäckande försörjning. Vad som behövdes ytterligare var lite inköpta specerivaror för hushållet. Dessa varor kunde nog ibland till en del bytas mot ägg från egen höna. Klädkontot var minimalt hos undantagsfolk. Fast utgifter som för elström, telefon och radio-TV var okända, resor för nöjes skull likaså. Frisör eller frissa anlätades inte. Kanske hade man någon tidningsprenumeration.

Innan det fanns någon pension kunde det knappast heller finnas någon pensionsålder. Men man kunde ju ta undantag vid vilken ålder som helst om man avyttrade sin gård. Så gjorde man också. Sven Andersson i Väs-

husbehov förbehålles likaledes och skall veden vara av torr beskaffenhet och småhuggen och tagas ur gårdens vedbod. Förbehålles ett rum i hönshuset och plats för höns-gård därutänför. Förbehålles sommar- och vinterfoder för ett får med lamm. Även förbehålles 4 st aplar i gårdens trädgård, vidare

tergården i Ornunga, som var född 1800 på Kyrkebol och som var min farmors morfar, sålde sin gård redan vid 44 års ålder och tog undantag, ett torp. Det lär ha varit av ekonomiska skäl som han sålde gården. Men sedan levde han i ytterligare 45 år och man får väl anta att han fortsatte att förvärvsarbeta, både på och utanför sitt undantagstorp.

Men för den som inte hade någon gård att överlåta, och som alltså inte heller kunde erhålla några undantagsförmåner, kunde ålderdomen bli mycket bekymmersam. Många led nöd. Fattigvården fick gripa in och i någon mån lindra nöden. Kommunala handlingar från 1800-talet innehåller åtskilliga uppgifter om sådant. Om fattigvården, allmänt och i Asklanda har David Andersson skrivit en utförlig redogörelse i vår årsskrift, årgång 1992. (Svältornas Fornminnesförening).

Allmän folkpension infördes i Sverige genom riksdagsbeslut 1913. Då hade under cirka trettio år idéer uppkommit och pensionsfrågan diskuterats, dock utan att man kommit till beslut. Sven Adolf Hedin var en liberal politiker som 1884 lämnade en riksdagsmotion om allmän folkpensionering.

En annan märkesman i pensionsfrågan var Gustaf Adolf Raab. Han var friherre och militär, inte politiker, och han utformade själv ett pensionssystem som han överlämnade till konungen. Det förslaget gick tydligt ut på remiss till landets kommuner för det är behandlat på en kommunalstämma i Asklanda den 15 december 1897. Och stämman avgav ett yttrande. Det är skrivet av folkskolläraren Frans Johan Källander som var kommunalstämmans ordförande. Yttrandet är ett intressant aktstycke i det att det återspeglar stor respekt för pensionsfrågans vikt och omfattning. Det lyder:

”Vid föredragning af frågan om allmän pensionering i enlighet med friherre Raabs förslag utspann sig en liflig diskussion. Å ena sidan uttalade man sig i förslagets syfte, å andra sidan menade man, att kostnaderna blefve alltför stora och betungande för kommunerna i förhållande till de fördelar, som däraf skulle följa. Man betvivlade dock icke förslagsställarens goda syfte att genom nämnda pensionering bereda understöd åt behöfvande medmänniskor. Dessutom uttalade stämmans flertal den åsikt, att de för regering och riksdag hyste det förtroende, att frågan om en dylik pensionering af dessa fördes fram till det allmännas bästa; därjämte erkändes villigt, att frågan är af så djup betydelse, att den af flertalet ej kan fullt fattas, hvarken hvad angår uppoffringar för dess realiserande, eller de fördelar, som däraf följa.”

Efter mycket utredande och övervägande blev det förslag och beslut om en allmän folkpensionering i riksdagen 1913. Det var en frisinnad regering med Karl Staaff som statsminister som lade fram propositionen. Men både höger och socialdemokraterna stödde försla-

get. Inga andra partier fanns i riksdagen då. Motstånd fanns men det kom från enskilda ledamöter.

I riksdagens kamrar var talekonsten år 1913 åtskilligt annorlunda mot nu. Mer åtgärds- och omständlig. Det märktes också i uttryckssätten att pensionsförslaget uppfattades som en viktig och epokgörande reform. Där fanns också den vanliga skillnaden mellan reformivrare och de som såg mest bekymmer och svårigheter i förändringar. Farhågor uttrycktes för att utsikten till en ålderspension skulle negativt påverka arbetslust och sparande.

Den förpropositionen ansvarig ministern, han hette Axel Schotte, var naturligt nog tillfredsställd. Han talade om ”en stor reform för fattigdomens avskaffande” och om ”gryningen av en ny dag”. Han trodde att ”strålar av hopp och ökat livsmod skola lysa i många tiotusentals svenska hem” och att ”det för många tusental skulle vara slut med det knappaste nådebrödet eller fattighusets såsom måloch tillflykt efter en lång och arbetstyngd, ofta med bittra försakelser förenad arbetsdag.” Statsministern trodde att reformen skulle ha ”en lyftande och enande verkan på vårt folk” främst därför att försäkringen fått karaktären av en folkförsäkring och icke blott en klassförsäkring.” Ernst Trygger var högerledare i första kammaren. Han hävdade att ”vad som framförallt talar för förslaget är den människokärlekens anda i vilket det blivit avpassat” och att ”denna dag är en märkesdag i vår historia, en löftesdag.” Den socialdemokratiske ledaren Hjalmar Branting ansåg att ett och annat i förslaget kunde varit bättre, men: ”det finns en småklohet som säger: rösta emot, saken går i alla fall igenom, och sedan kan man slå sig för sitt bröst, såsom den där velat skaffa arbetarklassen något bättre än vad som nu gives. En sådan taktik är ovärdigt ett stort parti. I en allvarlig stund som denna böra vi handla som män och ej krypa undan ansvaret. Jag yrkar bifall till förslaget.”

Pensionsreformen trädde i kraft 1914 och var obligatorisk för hela befolkningen, något som Sverige var nästan ensamt om i flera decennier framöver. Pensionsåldern sattes till 67 år. Själva pensionssystemet bestod av två delar. Den ena, den allmänna delen, var försäkringstekniskt utformad så att pensionen utgick efter de pensionsavgifter som betalats in. Den andra delen var behovsprövad, betalades med allmänna medel, och utgick till särskilt behövande. Till denna del fick kommunerna betala en viss del, vilket motiverades med att kommunernas utgifter för fattigvård borde bli mindre i fortsättningen. Denna senare bestämmelse måste varit med även i Raabs pensionsförslag, annars skulle kommunalstämman i Asklanda knappast behövt bekymrasig för kommunala kostnader.

Den allmänna pensionsdelen hade en stor olikhet jämfört med nuvarande folkpension. Vår nuvarande

garantipension utgår ju till alla lika oberoende av inbetalade pensionsavgifter. År 1914 och åren närmast därefter blev pensionen så stor som inbetalade avgifter medgav. Detta gjorde att rätt många årsklasser pensionärer fick en mycket liten pension. Min farfar var 63 år 1914 och hann följaktligen inte betala in så mycket i pensionsavgifter. Så fick han inte heller så hög pension, fjorton kronor pr år. Hans och farmors undantagskontrakt gjorde kanske också att det inte kunde bli något behovsprövat tillägg. Det var naturligtvis en principiellt mycket viktig reform som sattes i verket 1914, även om pensionsförmånerna i kronor räknat blev mycket blygsamma i flera år. Men penningvärde och allmänstandard vars ånnorlunda den

gången att en jämförelse med nu blir närmast meningslös. År 1935 gjordes en omarbetning och förbättring och sedan är vi snart inne i nutid med nya reformer på pensionsområdet. Men det är en annan historia.

Text Henry Stjerna
Teckning Christer Slätt Gustavsson

Källor:
Dag W. Scharp: Människan, Rättvisan, Friheten
Uppslagsböcker.
Kommunalstämmaprotokoll.
Gårdshandlingar.

Gullhöna flygfärdig igen

Gullhöna ungdomligt fräsch igen.

För en tid sedan skrev jag om barndomsminnen från resor med motorvagnen med det söta namnet Gullhöna på järnvägen mellan Nossebro och Trollhättan. Ja, den hette säkert något mycket tristare i järnvägskretsar, men bland allmänheten hette både originalet och alla senare motorvagnar på linjen Gullhöna. Nu är banan sedan länge borta, men inte Gullhöna. Det fick jag snabbt veta.

Det trevligaste med att skriva i Västgötabygden är att man ofta får snabb kommentarer och nyttiga besked. Första brevet – från Kent Johansson på Djurgårdsslätt i Stockholm – kom redan dagen efter att tidningens änts ut och beskedet var lugnande – Gullhöna lever. Hon finns dessutom inte alls långt bort – hon hamnade redan 1973 hos Anten Gräfsnäs Järnväg där hon länge stod bland renoveringsobjekten.

Körklar igen

Nu har det skett. Gullhöna är nyrenoverad och körklar, berättar Patrik Engberg vid denna ambitiösa museijärnväg. Det fattas bara en del papper, för inte heller museivagnar får köras utan att alla papper är rätt ifyllda. Men kanske kan jag i sommar åter få åka med min barndoms Gullhöna. På en bild på museibanans hemsida ser Gullhöna mycket stiligare ut än vad jag någonsin kan

minnas henne. Så jag förlåter att hon där fått det urtrista namnet AGJ X101.

När Gullhöna var nykläckt kunde hon pinna på i hela 50 kilometer i timmen, en hisnande fart på den tiden. När järnvägen Skara – Göteborg, den som utgjorde början till klassiska VGJ stod klar, var den rikets snabbaste smalspåriga bana, den tillät svindlande 45 kilometer i timmen. Farten var så god att tåget tilläts stanna till lite extra så att de av hastigheten förmodligen helt utmatade passagerarna kunde få sig lite mat i Gräfsnäs, idag ändstation för museibanan där Gullhöna finns.

Gamla Västgötabanan, VGJ, sträckte sig en gång ända upp till Gårdsjö vid stambanan. Mjölktåget kallades banan föraktfullt, men inte helt fel. Tidigt lär mjölk till törstiga göteborgare ha varit en viktig uppgift. Däremot stannade inte tågen vid varje mjölkpall, som de elaka påstod. Det bara kändes så.

Start i Skara

Den rullande museiföreningen Anten Gräfsnäs Järnväg startade redan 1965 då attackerna mot våra järnvägar hotade det mesta av det en gång så finmaskiga järnvägsnätet. Starten skedde på ett värdshus i Skara, och lustigt nog fick den inte så betydelsefulla Västgötabanan så småningom två förnämliga museijärnvägar som efterträdare. Dels den mellan Anten och Gräfsnäs, dels en mellan Skara och Lundsbrunn.

Alla vi gamla nostalgiker – och alla andra med barnasinnets kvar – børsända en tacksamhetens tank till alla dem som lägger ned oräkneliga timmar på att rädda i alla fall delar av de järnvägar som betydde så mycket för utvecklingen av våra bygder. Och som sagt – kanske får jag åter uppleva lyckan av en färd med Gullhöna när solen och värmen börjar komma tillbaka.

Text Hans Menzing
Foto René Pabst (Anten-Gräfsnäs Järnväg)

Sankta Helena och Götenes kommunvapen

Den 31 juli har Helena och Elinnamnsdag. Namnen minner om Västergötlands skyddshelgon, Sankta Helena eller Elin. Honskallenligt legenden hadödatspåvägtill invigningen av Götene kyrka i mitten av 1100-talet. Som alltid när det rör sig om medeltid och legender så är uppgifterna motstridiga och osäkra.

Elin eller Helena skall ha varit en from kvinna som då hon blev änka inte gifte om sig. Hennes dotters manskall havariten hustru plågar. En dag dödades han av sina trälkar. Mannens anhöriga krävde hämnd och förmodligen ansåg de att Elin var inblandad i mordet. Elin begav sig iväg på en pilgrimsfärd till Jerusalem. När hon efter färden till det heliga landet återkom till Västergötland överfölls hon och dödades på väg till invigningen av Götene kyrka (både 1140 och 1160 är årtal som förekommer i litteraturen). På platsen skall en källa ha sprungit fram (idag belägen inom Arlas industriområde). Där skedde sedan ett underdåen blind man fick synen åter genom att stryka blodet från hennes finger över ögonen. Elin kropp bars sedan till Skövde för att begravas i den kyrka hon själv grundat. När bärarna rastade vid Källegårdsbäcken bröt ännu en källa fram. Flera under skedde där Elin hade ett finger med i spelet. 1164 skall påven Alexander III ha helgonförklarat henne efter förslag från ärkebiskop Stefan i Uppsala. Brynolf Algotsson (biskop i Skara 1278-1317) främjade kulten kring Elin.

Reliker av Helena finns faktiskt bevarade. I Götene kyrkas altare förvaras i ett modernt silverskrin en benbit från Helenas finger. Från Mölltorps kyrka har också en relik bevarats (nu i Västergötlands Museum i Skara). Legenderna om Sankta Elin har behandlats av bland andra Gunnar Linde och Tryggve Lundén. I den senaste

boken i ämnet, "S:ta Elin av Skövde. Kulten, källorna, kvinnan", har Sven-Erik Pernler grundligt gått igenom ämnet och därmed lagt en grund för framtida forskning.

Helena finns avbildad på Skövdes kommunvapen. Men även Götene kommunvapen har sin grund i Elinslegenden. Götene köping bildades 1952 då Götene municipalsamhälle och socknarna Götene, Vättlösa, Holmestad, Kinne-Vedum och Sil sammanfördes. 1967 slogs sedan Husaby och Kinnekulle kommuner och Götene köpings samman till nuvarande Götene kommun. Götene kommunvapen stadfästes

1953. Motivet anknyter till Sankta Helena. Vapnets fält är rött. Över en heraldisk källa i silver och blått är ett latinskt kors av silver. Korset är placerat mellan två stolpvis ställda svärd av silver. Tidigare fanns vapnet bland annat på kommunens brevpapper och fordon. Det senaste decenniet har tyvärr vapnet alltmer sällan använts. Istället använder kommunen i nästan alla sammanhangen logotyp med en stiliserad bild av Kinnekulle. Fortfarande finns dock kommunvapnet på skyltarna vid kommungränsen vid de större vägarna.

De medeltidaminnen inom kommunens gränser har de senaste åren alltmer uppmärksammas. Även Götene kommuns satsning på "Medeltidens värld", uppbyggd kring kulisserna från inspelningen av Arn-filmerna, anknyter till medeltiden. Dessutom kommer Sankta Helena att uppmärksammas i den kommande TV-serien om Sveriges historia med Dick Harrison och Martin Timell som ciceroner. Därför borde kommunvapnet, av många heraldiker ansett som ett av vårt lands vackraste, användas mera.

Göran Englund

Utmärkelser hösten 2007 - hösten 2008

Tengelandsstipendiet
Lars Hasselberg, Vara

Diplom

Lars Karlsson, Fristads Hbf

Joel Johansson

Gulla-Britt Magnusson

Lars Utterberg

Brita Utterberg

Arne Willhammar, Tranemo Hbf

Caj Larsson

Bertil Olsson

Stig Rylander

Mats Pettersson

Ulla Hansson, Skepplanda Hbf

Erna Johansson

Göran Johansson

Sven-Erik Björklund

Lena Rydén

Arne Hägermalm, Vårgårda Hbf

Lars Jonasson, Hålanda Hbf

Nils-Gunnar Johansson

Christer Damm

Irene Wängvik, Långareds Hbf

Birgitta Jarnelid

Arne Tulokas

Kerstin Håkansson, Alingsås Hbf

Stig Olsson

Gustav Johansson, Vegbyortens Hbf

Göran Axelsson

Ingemar Gustavsson, Gäsene Hb o fmf

Björn Skog

Ann-Charlotte Corlin

Ingemar Lundgren, Skarstads Hbf

Börje Rahm, Essunga Hbf

Ebba och Alf Gustafsson, Älgårås Hbf

Nelly och Helge Samuelsson

Gullbritt och Bengt Johansson

Birgit och Sven Lundgren

Tomas Malmsten

Inga-Lisa Andersson, Larvs Hbf

Ella Johansson

Leif Johansson

Helge Svantesson

Ingrid Svensson

Hedersnål med lagerkrans

Edor Josefsson, Vänga Hbf

Bengt Palm, Skara Gille

Per-Olof Dahl

Rune Fridén, Larvs Hbf

Tomas Edvardsson, Härlunda-Bjärka Hbf

Nils Wiberg, Ö Gerums Hbf

Folke Johansson, Skultorps Hbf

Eva Bergström-Hyenstrand

Rune Fridén, Larvs Hbf

Rättelse från Västgötabygden nummer 6/07

Utmärkelser hösten 2007 - hösten 2008 Ing-Britt Holm, Skarke-Varnhems Hbf fick hedersnål med lagerkrans våren 2007.

Nytt nordligt reservat

I september 2008 bildades ett naturreservat, till större delen beläget i Finnerödja församling vid Närkegränsen. Syftet är bland annat att bevara biologisk mångfald knuten till brandpåverkad taigaskog. De artgrupper som särskilt avses är mossor, lavar, ved- och marklevande svampar, vedlevande insekter samt fåglar. Man vill också bevara biologisk mångfald knuten till myrar och sjöar.

Sedan 1997 fanns naturreservatet Kråksjöåsen på gränsen till Närke för att bevara de geologiska värdena hos en typisk rullstensås. Dessa reservat har slagits samman med namnet Kråksjöåsen/Kojemossen. Kojemossen är det största myrområdet mellan Kråksjön och norra Unden som inte utsatts för hydrologiska ingrepp.

Kokekônst

August bodde ensam i si stûva inne i skogen. Han skötte hushållet själv. En daberätta han förskolefrua om sin kokekônst. Va redi August ä sum te å mä kan koka ena höna, sa ho mä beundran i rösten. Svart kom mä ens: Koka ena höna ä la ingen kônst, dä ä bara te å koka tess ho bli lener.

Vacker vårvy från Valle.

Vackrast i Sverige

Kung Fredrik I var inte bara en god kännare av kvinnlig skönhet, under en resa i Valle stannade han vagnen, steg ut och slog fast att av alla de platser i riket han besett fanns ingen som överträffade Valle härad ifråga om naturens skönhet.

Vi är väl otaliga som under åren instämt, och klivit ur våra bilar eftersom det är förenat med stora risker att köra genom Valle i körsbärsblommens tid.

Kungsorden finns i den mycket innehållsrika och lärorika hembygdsboken Öglunda, en socken i Valle härad, utgiven av Eggby-Istrum-Öglunda Hembygdsförening och de 216 sidorna är sammanställda av Ebon Lundgren, Morgan Johansson, Stig Karlsson, Lars-Erik Löf och Valdemar Svensson. (Den senare, en av bygdens främsta hembygdsförfattare, avled i början av 2009, 87 år gammal.) I boken får man veta det mesta om bygden, berättat av bygdens folk. Inte minst framgår det att Billingen gett kraft till otaliga kvarnar i sluttningarna. För att inte tala om den 10 000-åriga offerkällan som springer fram ur lerskifferlagret och som 2008 utnämndes till Årets Källa

av Akademien för de friska källorna.

Här får vi vandra runt bland gårdarna och ta del av historia och ägarlängder, företag presenteras liksom färgstarka Öglundabor och mycket annat. Ofta handlar det om traktens skönhet som var så stor att järnvägen förde stora skaror dit att vandra i lundar och till utsiktstornet.

Boken är en ypperlig bakgrund till vårens blomsterresor till Öglunda.

Hans Menzing

Hjular snart igen

En kopia av hjulångaren Eric Nordevall som sjönk i Vättern 1856 håller sedan ett antal år på att byggas i Forsviks varv. På nationaldagen i år beräknas hon kunna sjösättas och bogseras sedan till Motala för att få sin ångmaskin inmonterad.

Hänt på bögda...

Ljungsarps Hembygdsförening 40 år

Maria Bodenmark, Åke Johansson och Lennart Kallin var med i föreningens första styrelse och deltog nu i 40-årsjubileet.

Ljungsarps Hembygdsförening har firat sitt 40-årsjubileum. Ett 40-tal medlemmar och inbjudna gäster från grannföreningar träffades på Restaurang Morätten i Ljungsarp för att undertrevliga former äta en "Knölbuffé" och bli underhållna av Allan Tholin från Ljungsarp.

Festen började med att Lennart Kallin, som var med i styrelsen från starten 1968, berättade om föreningens historia. 1967 valdes under ett möte en interimstyrelse av intresserade bybor och vid kommande årsmötets så valdes David Nilsson som ordförande och styrelsemedlemmar var Maria (Andersen) Bodenmark, Oskar Högberg, Astor Larsson, Martin Junkell, Åke Johansson, Lennart Johansson, Lennart Kallin. Årsavgiften var från början 5 kr. Under årens lopp har föreningen bland annat anordnat hemvändardagar varav någon filmades, Gösta Persson var handledare när medlemmarna anlade en kolarkoja, Gunnar på Sjövik var handledare vid anläggandet av en kolmila. Ett flertal studiecirkel har förekommit med bland annat inventering av ödetorps som senare skyltades upp. År 1970 fick föreningen en egen hembygdstuga då David Nilsson skänkte sitt boningshus.

Under 1980-talet upprustades Antons kvarn med föreningens hjälp och den drivande personen för detta var Helge i Boda. Kvarnen återinvigdes 1983.

Övriga ordföranden i föreningen har varit Martin Junkell, Gösta Ljungmalm, Tore Nilsson.

Inuvarandestyrelsen är Laila Andersson ordförande, Lage Larsson vice ordförande, Ingemar Rudholm sekreterare och Aina Sveningsson kassör.

Innan gästerna släpptes fram till "Knölbuffén" berättade ordföranden Laila Andersson om potatisens historia och lite om de potatisrätter som dagens meny bestod av.

Underhållaren Allan Tholin hade dagen till ära skrivit en jubileumsvisa till 40-åringen som han framförde och ledde allsången på kända melodier. Då deltagarna missade kvällens TV-program Doobidoo så hade Allan tagit fram egna textremsor med utdrag från kända melodier som de fick gissa på och så blev det en och annan historia också.

De tre medlemmar som var närvarande från den första styrelsen uppvaktades med blommor. En trevlig kväll som avslutades med att sjunga nationalsången "Du gamla du fria".

Sven Persson

Westgöta Gille i Stockholm 140 år

Västgötari i Stockholm hade samlats till en jubileumsmiddag på Scandic Sergel Plaza den 10 oktober. Ganska så god uppslutning, god mat med röding från Vättern och ett trevligt program bidrog till en lyckad kväll. Föredragshållare var Uno Bohman från Skara som kåserade om sina smultronställen i Västergötland. En och annan trevlig historia blev det förstås också. Bohman är ju skaradjäkne och förmedlade den allmänna uppfattningen att det är finare att bli körd i studentexamen i Skara än att lyckas i Skövde.

Det var prosten och riksdagsmannen J Otterström som 1867 gjorde ett upprop i Stockholm och fick igång en kommitté som bildade Westgöta Gille 1868. Medlemsavgiften blev då 1 riksdaler per år. Den 7 mars 1875 hade man en festmåltid på Grand Hotel som då kostade 7.50 för herre och 4 kr för dam. Aktiviteterna har under åren gått lite upp och ner, under fyrtioalet var verksamheten begränsad men i november 1945 hade man i alla fall en bal på Grand Hotel med 196 deltagare med hertigen av Västergötland, prins Carl, i spetsen. Under senare år har baler och festmåltider klingat av men ett flertal föreläsare har gärna ställt upp vid vår- eller höstträff, bl.a. Jan Björklund från Mark, sedermera partiledare, Väst-Göte

Kvällens föredragshållare Uno Bohman, Skara med två västgötskor i Rackeby-dräkt: Hjördis Frostenson med rötter i Lidköping och Ulla Molin med rötter i Vänersborg.

Bernhardsson från Göteborg, Claes Astin, Anja Praesto, Björn Vinberg med flera.

Gillet's hemsidesadress är westgotagille.s

Göran Midman

Borås Hembygds-krets firade 30-årsjubileum

Bernt Davidsson kulturansvarig i Borås kommun då kretsen bildades, samtalar med Bengt Wahlgren ordförande i Borås kommuns kulturnämnd.

Borås Hembygds-krets är en sammanslutning av 20-talet hembygd-föreningar i Boråstrakten. Den bildades den 16 november 1978 för att bistå anslutna föreningar i deras arbete för god hembygdsvård.

Kretsens jubileumsmöte hölls på Textilmuséet just söndag den 16 november. Bernt Davidsson, dåvarande kulturansvarig som spelade en central roll vid kretsens bildande, gav några minnesbilder. Bengt Wahlgren, ordförande i Kulturnämnden, talade och Göte Isaksson och Karl-Erik Löfstrand underhöll med sång och musik.

Borås Hembygds-krets står som värd för Västergötlands hembygd-förbunds årsstämma den 10 maj

2009 med gudstjänst i Gustaf Adolfskyrkan och lunch och förhandlingar i Bäckängsgymnasiet. Omkring 400 ombud för Västergötlandshembygd-föreningar kommer att delta.

Text Ann-Britt Boman

Foto Anders Bäck

Höstträff i Skultorp

Folke Johansson och Eva Bergström Hyenstrand fick ta emot förbundets förtjänsttecken med lagerkrans.

Skultorps Hembygd-förening har haft sin årligen återkommande höstträff som markerar övergången till en mörkare årstid. Vid årets träff den 24 oktober medverkade Lars Erik Kullenwall som premierade två välförtjänta medlemmar med förtjänsttecken med lagerkrans, Folke Johansson, mångårig kassör och guide i Skultorps fornby och Eva Bergström Hyenstrand, Västergötlands Hembygd-förbunds ordförande och tidigare ordförande i Skultorps hembygd-förening.

Ett sextiotal medlemmar och intresserade hade mött upp till träffen för att lyssna till Eva Bergström Hyenstrand som med inlevelse och kunskap berättade och visade bilder om och av "Skultorp och skultorpare", vilket väckte många minnen till liv hos gamla skultorpare och gav viktig kunskap till många.

Kvällen förflöt i övrigt under kaffedrickning, lotteridragningar och musikunderhållning av "Gehörspe-larna".

Höstens sammankomster i övrigt kommer att bestå i förberedelser inför tomtens besök i fornbyn. Tillverkning av julgranskarameller till barnens gottispåsar och till försäljning, brödbakning och iordningställande av lokalerna tar en viss tid, men denna 30-åriga tradition omfattas med stort intresse och är dokumenterad genom barnens önskelistor som arkiverats i alla år och är en god källa för forskning.

Text Valle Johansson

Foto Birgitta Josefsson

Älgarås hembygdsförening avtäckte sockenvapen vid 50-årsjubileum

Med tal och med underhållning, det senare signerad mjölkboardskåsåren med mera, Mats Löwing, och med representanter från flera av grannsocknarnas hembygdsföreningar på plats och med, inte minst, avtäckande av ett sockenvapen och presentationen av en ny, framöver, årligt utkommande årsskrift, blev jubileet både högtidligt och en kväll att minnas.

Kvällen inleddes med att föreningens ordförande, Gunnar Svantesson, gjorde en summering av vad som timat under föreningens första 50 år. (Bilden på första sidan.)

Här framkom, i korthet, att föreningen är synnerligen aktiv, har två fastigheter att sköta, att fester och arrangemang är välbesökta, att gårds- och torpinventering som påbörjades 1997 nu kartlagt de flesta fastigheter i socknen, att föreningen lyckats hitta och skannat in samtliga konfirmationsbilder sedan år 1898 (från år 1920 är dessutom alla identifierade).

Efter supén överlämnades gåvor från Töreboda-Björkängs hembygdsförening, Fredsbergs pastorats hembygdsförening, Undenäs hembygdsförening och Högshults kyrkliga syförening.

Personliga diplom

Eva Bergström Hyenstrand, ordförande i Västergötlands hembygdsförbund, överlämnade blommor och diplom till jubilarer. Hon passade på att berätta om förbundets verksamhet, som att Skara ska bli värd när det vankas Riksstämman år 2010, och hon gratulerade Älgarås hembygdsförening och överlämnade personliga diplom till nio medlemmar i föreningen för deras oegennyttiga arbete.

Dessa var Ebba och Alf Gustavsson, Birgit och Sven Lundgren, Thomas Malmsten, Gull-Britt och Bengt Johansson, Nelly och Helge Samuelsson. Det senare utdelades postumt då Helge avled under året.

Mjölkboardskåseri

Mats Löwing, presentation överflödigt i dessa sammanhang, gjordes succé med sitt mjölkboardskåseri. Hembygdsföreningen överraskade dessutom kåsåren genom att ha byggt upp ett mjölkbord, med krukor, i lokalen.

- Den här hade jag ju inte behövt ta med mig, sa han glatt förvånad och ställde ned sin mjölkkruga, och började ett kåseri som lockade publiken till mångskratt och igenkännande.

Hembygdsskrift

Kvällen avslutades stilenligt med att det första numret

av hembygdsskriften: "Älgarås socken - saker vi minns, saker vi glömt" släpptes till försäljning. En 52-sidig skrift som nu ska ges ut årligen.

Häftet mottogs med förtjusning och ingen lämnade lokalen utan att ha förvärvat ett, eller flera exemplar.

Owe E Hermansson

Fototräff under en hel helg på Kinnekulle

Gamla klasskamraterna Gill Bengtsson, Ulla Olsson och Maj-Lis Rosén hittade varandra i vimlet,

Kinnekulle Hembygdsföreningens fototräff på Kinnekulle den 18-19 oktober lockade omkring 500 personer, till skillnad mot tidigare var fototräffen öppen både lördag och söndag. Temat för fototräffen var torp och gårdar på Kinnekulle. På väggarna i lokalen fanns många gamla och nya bilder på byggnader som finns och som funnits. På podiet exponerades flygfotografier och några kinnekullebor hade plockat ner sina tavlor från väggarna hemma och tagit med dem till fototräffen. Flygfotografierna visar tydliga förändringar som skett under åren på "Kôllen", borta är en del byggnader och nya har kommit till.

Denna fototräff hade lockat många hemvändare till Kinnekulle, allt från Höör i Skåne, Gråbo och Nyköping med flera platser. Syskonen Magnusson som har sina rötter från Hulegården i Medelplana hade stämt möte i bygdegården, Helena från Höör, Hans från Lidköping och Margot från Mariestad. Helena hade även med sig bilder som hon lånat ut till Hembygdsföreningen för avskanning.

Klasskamraterna Gill Bengtsson från Västerplana, Ulla Olsson från Hällekis och Maj-Lis Rosén från Nyköping hittade varandra i vimlet, detta var ett oplanerat möte och väldigt uppskattat vilket kunde tydas av de glada skratten som hördes från dem.

Från Gråbo kom Barbro Johansson som letade ef-

ter torpet Månstorp i Medelplana socken. I torpet hade hennes mor och syskon samt morföräldrar bott. Barbro hade aldrig sett torpet på bild och var väldigt nyfiken om föreningen hade någon bild på detta. Efter ett sökande hittade storpet och nu behöver Barbro intelängrefundera på hur Månstorp såg ut.

Fototräffarna har mer och mer utvecklats till en mötesplats för människor. Många bokar in möten, andra möts och språkar. En tradition på Kinnekulle som knutit ihop människor och som blivit något av en hemvändardag för många.

I köket gick väffeljärnen varma och propparna i säkringsskåpet fick bytas med jämna mellanrum. Alla kaffegäster fick dock sina väfflor, även om de fick vänta en liten stund.

Summeras kan att helgen har varit en lyckad tillställning för både besökare och hembygdsföreningen. Som tidigare citerats "En bild säger mer än tusen ord".

Text Lena Brodin
Foto Freddie Wendin

Grötfest i Ljungsarps Hembygdsförening

Underhållning. Karin Rudholm och dottern Julia underhöll med fin sång och musik.

Ljungsarps Hembygdsförening har anordnat sin traditionella grötfest i Sockenstugan, där drygt ett 40-tal personer deltog. Det har blivit en lång uppskattad tradition med grötfest varje år. Den första grötfesten var 1976, alltså har den pågått i 32 år. Festen började med gröt och smörgås, efter det underhöll Karin Rudholm och dottern Julia med fin sång och musik. Därefter var det dags för kaffe och pepparkaka, och dragning av lotteriet. Kvällen avslutades med nationalsången ackompanjerad av Kerstin Stenström.

Text Laila Andersson
Foto Tore Nilsson

Tomtegröt belöning för ett fint jobb i Essunga

En fredagskväll i början av januari var det fest på Stommen i Essunga. Stommen är Essunga Hembygdsförenings fina hembygdsgård. I Essunga har man som tradition att uppmuntra de medlemmar som lägger ner mycket jobb i föreningen. Kerstin Andersson, ordförande i föreningen kunde hälsa cirka 60 personer välkomna. Alla åldrar fanns representerade och speciellt trevligt var det att se barnfamiljer med på festen. Så var det dags för härlig hemmalagad risgrynsgröt, hembakat bröd med ost och skinka och julmust som serverades ur tillbringare så man kom att tänka på den gamla goda svagdrickan som hörde julbordet till.

Kvällens gäst var Leif Brunnegård som kåserade en stund på västgötamål. Så var det dags för lotterier och åror som hade en strykande åtgång vilket resulterade i många glada vinnare. Styrelsen hedrade särskilt ett antal medlemmar med blommor. Dessa medlemmar har haft extra tunga uppdrag och lagt ner mycket tid i föreningen. Men även Kerstin Andersson fick blommor och erkännansamma ord av sin styrelse.

Kvällen avslutades traditionsenligt med kaffe och struva. Och glada och tacksamma medlemmar och gäster begav sig så småningom av hemåt.

Har Du aldrig besökt Stommen i Essunga har Du något att se fram emot. Ett lämpligt tillfälle kan vara Essungaträffen i sommar. Stommen ligger alldeles bakom Essunga kyrka.

50 års krönikor

Strax före nyår skrev Harry Fahlgren sin 50:e Rydakronika på vers. 1958 fick han som ung studiecirkelmedlem i uppdrag att skriva en krönika över det gångna året sett från Rydas horisont. Det har han fortsatt med. Harry är född på en gård i Ryda och blev tidigt intresserad av hembygden och kyrkokören. Han har firat 60-årsjubileum som körsångare. Hans Rydakronikor har fått stor spridning via lokaltidningarna.

Du har väl inte missat

att förnya Din prenumeration så Du får Västgötabygden hela 2009. Du får sex nummer för bara 120:- Västergötlands hembygdsförbund Plusgiro 85759-9. Glöm inte namn och adress!

Trogen kärlek bakom Hornborgasjöns svanar

Svanar kan lätt ses ruvande nära spången ut mot Hornborgasjön. Förmodligen är det maken som skymtar i bakgrunden för att se till att jag inte går för nära.

Det var kärleken som förde knölsvanen till Hornborgasjön. I alla fall det första paret, det anlände till sjön 1889 och det hade säkert inte stannat om inte maken hade varit skadeskjuten. Svanpar är trofasta så honan vägrade överge sin man, de blev kvar och lade grunden till en stam av svanar i sjön. Även om det påstås att de kommande sänkningarna fick svanarna att överge sjön igen för en tid.

Svanen är engudars och kungars fågel, men trots det harden behandlats illa genom tiderna. Naturligtvis var det svårt att motstå dessa härliga stekar som kom flygande tidigt på våren efter en vinter av svält. Allra farligast levde (fast inte så länge) fåglarna tiden då de ruggade och inte kunde flyga sin väg. Då drevs de samman av storjaktlag och slaktades i massor. Fast knölsvanen hade en viss chans att överleva, en slottedamm eller liknande

krävde sitt svanpar, och knölsvanen sägs ha haft lätt att anpassa sig.

Dödlig jakt

Sedan bidrog faktiskt Gustaf II Adolf lite till dess överlevnad då han 1621 förbjöd all svanjakt, utom för honom själv och hans vänner, inom tio mil kring Stockholm. Dens omertappades dömdes till döden.

Sångsvanen fördrevs till myrar i nordligaste Norrland där en handfull lyckades överleva. Problemet var ju när de skulle till och från häckningsplatserna i norr, ännu på 1920-talet fanns en fabrik strategiskt placerad vid svansjön Tåkern där man gjorde korb på svan. Först efter fridlysning 1926 började svanarna åter få vind under vingarna.

För de har säkert funnits i stort antal här en gång. Inte långt ifrån Hornborgasjön ute i vackra Valle ligger sjön Emten, och emt är det gamla ordet för sångsvan.

Tidig värgäst

Förr brukade jag halka över Billingsens utlöpare till sjön Östen för att få njuta av vårens första sångsvanar. Oftast skymtade de långt bort i dimman så det var mest deras kraftfulla trumpetsolon som nådde fram.

Numer kan jag se dem lätt i hemkommunen. Långt innan tranor, turister och tyskar trängs vid Trandansen mellan Skara och Falköping kan man se små

svanflockar dra fram mot Hornborgasjön. Och lite senare verkar det som om de tittat efter på fridlysningsskyltarna och insett att innanför staketet är de säkra. Så nu kan man avnjuta dessa förr så skygga vildmarksfåglar på mycket nära håll medan en kopp hett kaffe håller kroppen hjälpligt varm.

Nog har det blivit mycket enklare, men det var först mer sport förr när fåglarna inte var turistanpassade.

Hans Menzing

Helt naturligt

Gunborg Lidesten engagerad missionshistoriker

Vad har Paris, Helsingfors och Ljurrhalla gemensamt? Svaret är ett missionshistoriskt museum. Ljurrhalla ligger i Vårgårda kommun och ingår i det område som i slutet på 1800-talet berördes av den stora folkväckelsen.

Åren 1928-1938 var John Frejruud pastor i Ljurrhallabygden. Han började samla föremål och böcker från den tid då väckelsen drog fram. Så småningom beslöt församlingarna att bygga ett museum som invigdes den 28 juli 1935. Allt efter som åren gick utökades samlingarna av föremål. Det var fem missionsförsamlingars som på 1980-talet gick samman och bildade en församling. Församlingen byggde en ny kyrka som invigdes år 1985. De gamla missionshusen såldes och man fick råd att bygga ett nytt museum i nära anslutning till den nya kyrkan. Museet invigdes den 16 oktober 1994.

När man kommer in i museet känns det som att komma in i ett gammalt missionshus med predikstol, tramporgel, träbänkar och den stora vedkaminen. Utmed väggarna finns en del av den stora samlingen som flyttades över från det gamla museet. I lilla salen hittar man föremål från smygbrännings-tiden, men här finns också bokhyllor och bildskärmar. Men inte bara svensk missionshistoria, här finns både Kongo och Östturkestan representerat. Nere i källaren har man ett brandsäkert arkiv och här förvaras skrifter och böcker. Allt är noterat i församlingens dataregister och i arkiv- och museiregister. 2 800 poster är noterade och ställs till förfogande för alla intresserade.

Engagerad

Gunborg Lidesten, som är vår första profil 2009, är född i Möne utanför Ulricehamn på nyårsdagen 1917. Hon utbildades till småskollärarinna och efter ett vikariat på södra Öland kom hon till Ljurs småskola 1946. År 1950 gifte hon sig med Ernst Lidesten, som var lantbrukare på Iglabo Gård. Gunborg gick med i Ljurrhalla missionsför-

samling och var aktiv som barn- och ungdomsledare men också som medlem i församlingens kör.

Men det är inte bara skolarbetet och missionsförsamlingen som fångat Gunborgs intresse. Hon är också intresserad av bygdens historia i allmänhet och missionshistoria i synnerhet. Hon har lagt ner mycket arbete på att göra Missionshistoriska museet i Ljurrhalla till en pärla. När jag frågar henne några veckor före

intervjun om arbetet med museet, är hon mycket blygsam, hon har inte gjort så mycket. Men när jag frågar en av de andra eldsjälarna i museets uppbyggnad och omvårdnad får jag en annan beskrivning. Så här berättar

Profilen

Seth Sjöblom. När vi flyttade över museet i nya lokaler var det ovärderligt att ha med Gunborg i gänget. Hon är kunnig och hon har en härlig känsla för små detaljer som gör att ett rum eller ett bord får det där lilla extra som betyder så mycket. Under vårt samtal håller Gunborg med om att hon faktiskt gjort en hel del för museet.

Fick dator i 80-års present

Gunborg kan sitt museum. Hon har med datorns hjälp sett till att allt är väl dokumenterat. Men i början hade hon ingen egen dator. Hon fick låna en hos goda vänner och i missionskyrkans expedition fanns också en dator. Många av de företeelser och personer som på olika sätt finns med i samlingarna kände hon ett behov av att få dokumentera lite närmare. Den perfekta födelsedagspresenten på 80-årsdagen blev en dator. Den dator jag fått låna fick jag i födelsedagspresent, berättar hon. Gunborg lärdes i gatt hantera datorn och så gick det mycket enklare att dokumentera det som låg henne så varmt om hjärtat. Jag frågar lite försiktigt om hon fortfarande sitter vid datorn, men det gör hon inte. Den fungerar inte längre och jag känner inte för att lära mig en ny, jag är inte så ung längre, upplyser hon mig om.

Arkivet

I det nya museet fick vi ett riktigt arkiv. Men skall det

Bibel från Östturkestan. Genom åren har Gunborg Lidesten guidat många besökare. Här visar hon Hans Menzing en raritet nere i arkivet.

varatill någon glädje måste det vara ordning. Det blev ett heltidsarbete under några månader. En del av det som vi flyttat över från det gamla museet var tyvärr både fukt- och mögelskadat. Vi hade väl tidigare tackat och tagit emot nästan allt och nu var vi tvungna att slänga en del som var helt oanvändbart. Det fanns också dubletter av en del böcker och tidningar. Där var vi också tvungna att rensa ut.

När vi var klara med sortering och gallring då började registreringen på allvar och det tog sin lilla tid.

Museet

Att Ljurhalla- och Asklandabygden sänt ut missionärer till både Kongo och Östturkestan syns i museet. Här finns både biblar och föremål som missionärerna haft med sig hem för att berätta om det man förr kallade hednamissionen, men numera heter Mission i andra länder.

Att det funnits många missionshus i bygden visar bland annat de antependier som är uppsatta på museets väggar. Ofta är det kors broderade med guldtråd på rött sammet.

En person som betytt mycket för den tidiga folkväckelsen i bygden gick under namnet Ljurska-mjölaren och naturligtvis är hans gärning dokumenterad. När denne mangick bort genom smittsamsjukdoms omhemsökte bygden, fanns det flera hundra som fortsatte verket. En av dem som fick stor betydelse var G F Nordqvist. Han hade förmåga och vilja att bli en enande kraft i denna väckelserörelse.

Utan ett museum skulle vi inte vetat så mycket om tid som varit. Det har vi insett, vi som jobbat där, Seth Sjöblom, Sören Magnusson, Curt Sävenstrand och jag själv har haft huvudansvaret men vi har haft god hjälp av många andra.

Viktig dokumentation

När vi började få ordning på museet lockades jag av

att skriva om en del personligheter. Vår dotter Britt-Marie och min make Ernst har hjälpt mig mycket och uppmuntrat mig att skriva. Naturligtvis har jag skrivit om Söndagsskolan, Ungdomsarbetet och Syföreningen i bygden. Men sedan blev det ett litet häfte om John Frejrud. Han var pastor här under en tioårsperiod och det var han som började med att samla föremål och bygga vårt första museum.

En annan person som betytt mycket för väckelsen i bygden är Karl-Otto Engström från Kölingared. Han och hans dräng besökte bygden och predikade vid möten i hemmen.

Soldaten Anders Snygg är också en personlighet som var värd att dokumentera. Men bygden består inte bara av duktiga gubbar. Gunborg Lidesten har också hunnit med att dokumentera en rad duktiga kvinnor. Som ung lärarinna på Öland började jag släktforska tillsammans med min bror Josef och då gällde det naturligtvis släkten hemma i Möne. Men jag har faktiskt gjort ett litet häfte om Kullen-släkten. Det är Ernst familj det handlar om och Kullen ligger alldeles bakom huset där vi bor.

När jag sitter och lyssnar på Gunborgs berättelse slår det mig hur mycket hon har hunnit med sedan hon fyllde 80 år. Hon håller med mig om, att det där med ålder skall man inte fästa sig vid för mycket om man är frisk och har roligt.

Gasdriven ljusbildsprojektor. När missionärerna kom hem på "viloperiod" från sin missionsstation åkte de runt i bygden och berättade om sitt missionsarbete i fjärran land. Ibland visade de ljusbilder. Det var fotografiska glasplåtar som med hjälp av en projektor kunde visas på väggen. Eftersom man i början av 1900-talet saknade elektricitet var projektorn gasdriven. Projektorn på bilden finns i missionshistoriska museet i Ljurhalla och är en gåva från Svenska Missionsförbundets ledning i Stockholm, numera heter det ju Svenska Missionskyrkan.

Men det finns många andra rariteter att titta på, till exempel en reseorgel.

Leif Brunnegård

Frans Theodor – ett emigrantöde

Historien börjar med ett gulnat fotografi, funnet i ett gammalt fotoalbum. Ett porträtt av en ung man om vilken knappast någon i dag kan berätta. Framförallt om vad som hände honom i hans liv och hur hans öde blev. Dock på baksidan av fotografiet som ledtråd finns i tryckskrift präntat - Ridgway, Pennsylvania, USA.

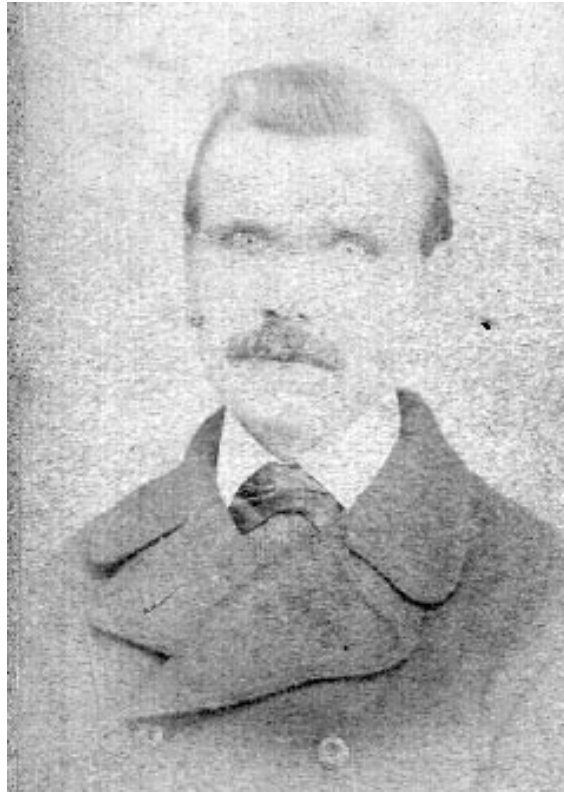
Och för den som vill söka i arkiv, finns endast ett fåtal uppgifter noterade. Detta förutom att någon släkting för längesedan fragmentariskt berättat om händelser, det vill säga historien om Frans Theodor Andersson, född i Romnefall Asklanda socken, år 1862.

Barndomshemmet Nyhagen, en backstuga där Frans växte upp tillsammans med 8 syskon, bland dem den sex år äldre brodern Johan (Kvarnström) som senare blev ägare till Galstad Mellomgård i Asklanda.

Föräldrar var Andreas och Katrina Andersson och där maken Andreas gjorde dagsverke på gården i Romnefall. För att bidra till det knappa hushållet lät hustru Katrina odla en jordlott invid stugan, en anseilig köksträdgård till att fylla ut fattigmanskosten.

Under senare del av 1860-talet rådde nöd i Sverige med missväxt och hunger. Barnadödligheten var stor och även familjen Andersson drabbades, då två söner i tidig ålder dog. Och för en fattig, ung backstugepojke som Frans blev snart till att söka drängplats på någon gård i grannskapet för att kunna avlasta familjens försörjningsbörda. Därför tog han bland annat tjänst hos en bonde i Närunga socken och blev kvar där tills den dag han beslutat resa till Amerika. Måhända då inspirerad av sin bror Johan som 1885 återvänt till Sverige efter en kort vistelse i USA. Till synes lyckosam med anseilig summa pengar på fickan, att på så vis också kunna förvärva sig en egen gård i Galstad.

År 1886 är Frans 24 år, ogift och ensam ger han sig av till det stora landet i väster dit så många emigranter

Frans Theodor längtade hem, men kom aldrig hem.

redans sökt sig. Från Sverige under decennierna dryga miljoner människor utflyttade och som många under mycket svåra förhållanden, ändå lyckades bra i sitt nya hemland. Allt medan andra blev mindre framgångsrika och därutöver ett antal helt enkelt duka under av hårt arbete, sjukdom och hemlängtan.

Och det senare var just också vad som skulle drabba Frans. Dock ingen kan berätta vad som egentligen hände honom i Amerika. Vittnesbörden är få och knapphändiga och måhända endast i något arkiv, finns gömda noteringar om en invandrad från Sverige som återvänt till hemlandet. En svensk yngling som helt enkelt blev sjuk av hemlängtan.

Som de flesta emigranter vilka nådde destinationen och även etablerade sig i landet, var också angelägna att skriva hem och berätta om sitt nya liv. Och särskilt viktigt i sammanhanget, att då gå till fotografen för att kunna bifoga ett foto som bekräftelse på framgång och ett bra liv i Amerika.

Man kan säkerligen utgå ifrån att fotot med Frans Theodor är det enda som överhuvudtaget finns med honom avbildad. Ett foto han låtit skicka hem till sina fattiga föräldrar i backstugan i Romnefall. Far och mor som säkerligen kände sig mycket stolta över sin son som bevisligen kunnat ta vara på sig själv och skapat sig en dräglig tillvaro i Ridgway, USA. Den oansenliga platsen, en liten stad rakt väster ut från New York med sin skogsavverkning och timmerhantering samt antalet industrier av olika slag som växte fram under industrialismen på 1800-talet.

Om nu föräldrarna varit nog så stolta över sin son, är också troligt att porträttet fick pryda en central plats i den trånga stugan. Dock ingen i familjen anade, att man aldrig mer skulle få återse Frans. Han som den gången inför fotografen i Ridgway gjort sig fin som vore till söndagshögtid i kyrkan. Välfriserad och med ansad mustasch, syns en prydlig yngling på bilden. Men ändå

som vore att förutse hans öde med porträttet, de vecka anletsdragen, hans stora sorgsna ögon och med en blick fylld av längtan, långt bort dit ingen visste.

DetsadesattFransintekundeuthärdadethårdalivet i Amerika och greps av svår hemlängtan. Därför en dag gick han och köpte sig en båtbiljett och redan sjuk och medtagen anträdde han sålunda resan hem till Sverige. Men det är också här hans sorgliga historia slutar, då Frans avlider under båtfärden mot England. Och som ett sista vittnesbörd lär Frans vila i en okänd grav på den engelska västkusten.

Frans Theodor kom aldrig hem och fick heller aldrig återse sina nära och kära. Aldrig mer fick han trampa hembygdens marker och heller inte berätta om sitt svindlande äventyr i Amerika. Och närmast okänd och bortglömd, att inte ens i kyrkboken där hemma noterad försvunnen. Kvar bara en bild i ett gammalt fotoalbum med en yngling, ett porträtt som för den särskilt intresserade, måhända kan ha något att berätta.

Lars Nygren

Vävstugan i Tämta

Hösten 1989 började vävkursen i Tämta vävstuga. Byggnaden hade stått tom sen folkskolan flyttade ner till centralorten Fristad i början av 70-talet. Den hade använts som träslöjdsal tidigare. Det var Anders Björkquist som fick idén när han stod och tittade vid församlingshemmet bortåt slöjdsalen. Han hade skjutsat Märta till Vesene vävstuga rätt många gånger och han tyckte det var onödigt långt. Vi skulle kunna ha en egen vävstuga i Tämta.

Nu är den nyrenoverad och fin. Vi har köpt en del vävstolar och några har vi lånat. Idag har vi tolv vävstolar och är tio deltagare, det är ganska lagom för då finns det alltid något att göra. Fyra deltagare har varit med sen starten.

Varjemåndagskväll under våroch höstterminsamlas vi från 17.30 - 20.30 med avbrott för en kort kaffepaus, sen är det fritt att väva när man vill. Sista gången på terminen är det avslutning med kaffe inne i församlingshemmet. Vår vävlärlarinna Marianne Lindeblom kommer fyra gånger per termin och det är Sensus studieförbund som står för kursverksamheten.

Det är inte för att vi måste tillverka våra tyger och hemtextilier som mormor och farmor och generationer före, vi kan köpa allting färdigt och dessutom billigare än materialpriset till våra vävnader. Vad är det då som gör att vi offerar många timmar på att sätta upp väv och sen sitta där timme efter timme och väva? Troligen är

Varför väva? Glädjen att se hur arbetet växer fram.

det glädjen att se hur arbetet växer fram och veta detta har jag gjort. Vi väver bara för eget bruk och för att ge bort till presenter. Vi väver plädar, stora dukar, löpare, handdukar, mattor, traslöpare med nera och vi försöker ha lite olika tekniker så det finns både enkla och lite svårare vävar.

Tämta kyrkliga arbets-krets står för en del kostnader och då skänker vi en del hemvävt till auktionen som är

sista fredagen i november. De vävda alstren har hittills gått ganska bra.

Vi köper alla garner idag men några deltagare hade lingarn liggande hemma som de själva odlat linet till i ungdomen när de var med i JUF. Dessa handdukar och dukar har säkert ett alldeles speciellt värde för dem. De har hela vägen från frö till vävnad som minnesbilder. Många minnen väcks också till liv när man väver en trasmatta av gamla trasor och känner igen tygremsor från olika tillfällen i livet. Dessa trasor är tvättade, krympta, blekta och nötta och lätta att banka ihop till en tät och stadigt trasmatta.

Det är många som vill komma på utställning men vi har inte varit så bra på att visa upp oss utan sagt att kom en måndagskväll och titta när vi är där. Nästa år får vi väl lova att vi ordnar någon minnesutställning och plockar ihop lite olika alster från 20 års arbete i Tämta vävstuga.

Gudrun Stensson

Larvs hembygdsvänner jubilerade

Stämningen var hög i skolans matsal när drygt 50 personer deltog i jubileums middagen.

Flaggan var hissad i topp när Larvs Hembygdsförening firade sitt 50-års jubileum. Förbundsordförande Eva Bergström Hyenstrand utdelade förtjänsttecken och diplom till medlemmar som under många år gjort uppskattade insatser för hembygdsföreningen. Inger Widjha från Västergötlands museum medverkade under jubileumsdagen med att kåsera om gamla tiders förberedelser inför julen.

Hembygdsföreningens ordförande Hasse Lundmark kunde hälsa ett stort antal medlemmar och andra intresserade välkomna till Larvs Skola för att delta i firandet av hembygdsföreningens 50-årsjubileum.

Hasse Lundmark är inte en ordförande som enbart tittar i backspegeln över åren som flytt. Blicken är i stället stadigt fäst framåt mot nya mål och ser inte hembygdsföreningens främsta mål som att bevara det gamla. Utan att i stället ta vara på gamla erfarenheter och vara rädd om traditioner som gör att Larv som bygd kan leva vidare.

Skapa ortstro

-Vi måste skapa en livskvalité som blir till ett arv man kan förärvadare till nästa generation. Vi måste gemensamt skapa något som kallas för ORTSTRO, fastslår Hasse "mister Larv" Lundmark i sitt hälsningsanförande.

Förbundsordförande Eva Bergström Hyenstrand hyllade också föreningen och dess insatser för att värna om bygden och att man tar vara på och för vidare det rika kulturarv som finns i Larv.

Efter sitt hyllningstal delade förbundsordföranden ut förbundets förmästare förtjänsttecken, Hedersnål med

Hedersnål. Rune Fridén fick motta Hembygdsförbundets förmästare förtjänsttecken hedersnål med lagerkrans av förbundsordförande Eva Bergström Hyenstrand under Larvs hembygdsförenings 50-års jubileum.

lagerkrans, till Rune Fridén för hans högt uppskattade insatser inom hembygdsföreningen.

Förbundsordföranden fick under jubileet även utdela välförtjänta diplom till Helge Svantesson, Ingrid Svensson, Inga – Lisa Andersson, Ella Johansson samt till Leif Johansson.

Hembygdsföreningarna i Tråvad och Vedum samt Vara kommun uppvaktade också den jubilerande hembygdsföreningen med blommor och böcker.

Folklivsskildrare Inger Widjha berättade innan jubileumsdagen avslutades med en jubileumsmiddag, om de omfattande förberedelserna inför julen från självhushållningens tidevarv.

Staffan Peterson

Immigrantmuseum

De flesta av oss har släktingar i USA, människor som sökt sig över Atlanten i hopp om att skapa sig en bättre tillvaro. En del lyckades. Men många söker sig också hit, och i Borås finns ett immigrantmuseum som visar invandringen till Borås från 1621 till våra dagar.

Läsvärt i kort

Glimtar från Essunga. 14:e årgången. Utgiven av Essunga Hembygdsförening 2008. Glimtkommitté: Gunnar Hagström, Ulla Aghamn, Elsa Westman och Linda Essunger. 26 sidor i litet format. Bland annat om bordtennisklubbens omskapade ettcentrumförbygden i Kolsholmen.

Västergötland i konsten. Redaktion: Dag Ahlenius, Elisabeth Brynja, Anna Maria Claesson, Karin Rex Svensson och Bengt Östmark. Utgivare: Västergötlands Fornminnesförening. 263 sidor med massor av bilder av konst från landskapet. En mycket vacker bok.

CD-rom: Marks härad, version 3 b. "Bokkommitté": ordförande Arne Arnell, producent Håkan Forsberg. Drygt 400 sidor intressant historia med massor av gamla och nya bilder i CD-romformat som alltså måste läsas via datorn.

Staden vid havet. Fotograf: Tore Hagman. Författare: Kristian Wedel. Utgivare: Bokförlaget Max Ström. 304 sidor med mängder av härliga färgbilder samt faktarika och underhållande texter. Kanske förra årets vackraste bok.

Snöflingan. Jultidning utgiven av Nykyrke Hembygds- och Fornminnesförening och Bjurbäcks Hembygdsförening julen 2008. Redaktion: Ingvar Sandahl, Bengt och Aina Lindborg samt Bengt J:son Ljung. 36 sidor med massor av färgbilder.

Moholmsbygden nr 37 2008. Utgivare: Moholms Hembygdsförening. Redaktion: Solveig Johansson, Ingrid Persson, Johan Pethrus, Britt Sörman och Mattias Westelius. Omslaget bjuder på idylliska Moholmsbilder målade av Jenny Nyström på 30-talet.

Torp och backstugor i Eriksbergs socken. Författare: Gunnar Sandh. Utgivare: Eriksbergs kultur- och intresseförening. 172 sidor i A4-format med en utfällbar karta över Eriksberg. Många intressanta människoöden.

Götland. Språkområdet Götland och dess forntida "internationella relationer". Författare: Bengt Råsled. Utgivare: Historieforum Västra Götaland. 105 sidor med en del bilder och västgötahistorier. Främst en hyllning till Verner Lindblom.

Körsbärsblomman. Medlemstidning för Eggby-Istrum-Öglunda Hembygdsförening. Nr 3 2008. Redaktör: Hjordis Lundberg. 22 sidor med många nya och gamla bilder. Bland annat om en berömd men misslyckad tjuv.

Mellan liljan och sjöbladet. 1. Gamla släkter i Västergötland. Författare: Bo J Theutenberg. Utgivare: Skara stiftshistoriska sällskap. Ger en intressant inblick i de gamla frälseläkterna och deras betydelse för kyrkans tillblivelse, men även i hur kyrkliga tjänster tillsattes genom förbindelser mellan olika släkter i det medeltida Sverige.

Västgötalitteratur. Tidskrift utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur. Redaktör: Johnny Hagberg. Ombland annat Peter Hernquists avhandling och föregångarna till Mariestad – Haller och Tuna.

Västgötajul. Tankelänkens jultidning 2008. 77:e årgången. Redaktör: Johnny Hagberg. Utgivare: Förbundet Tankelänken. Antal sidor: 38 med många illustrationer.

Föreningen för Västgötalitteratur. Meddelande nr 4 2008. Redaktör: Johnny Hagberg. Massor om ny och gammal västgötalitteratur.

Öglunda – en socken i Valle härad. Redaktion: Ebon Lundgren, Valdemar Svensson, Stig Karlsson, Lars-Erik Löf och Morgan Johansson. Utgivare: Eggby – Istrum – Öglunda hembygdsförening. Antal sidor: 216 med 120 bilder. Massor av bra information från vackra Valle.

Offerfyndet från Galstad. Författare: Jan Eric Sjöberg. Förlag: Göteborgs Stadsmuseum. 101 sidor med massor av fina illustrationer.

Tvåkungamakan. Trekungamodern. Västgötadrottningen Sigrid. Omtalad – omstridd – rik – mäktig – stolt – vacker – åtrådd – försmådd – förskjuten. Författare: Henry Aa Dahl. Förlag: Eget, Nossebro. 38 sidor i A4-format med en hel del bilder och kartor.

Min pappa hette Stikkan. Nedtecknare: Petter Karlsson efter berättelser av Stikkans dotter Marie Ledin. Förlag: Anderson Pocket. 206 sidor. Boken uppehåller sig mycket kring Stikkan Andersons fattiga uppväxt i Hova och vad den betydde för honom under hans framgångsrika karriär.

Mimers brunn. Arkeologi, Etnologi & Historia i Västra Götaland. Årgång 2, nummer 6 2008. Utgivare: Christina Ström, Vara. 52 sidor med många färgbilder. Denna gång bland annat om heruler, Sigrid Storråda och Kråks herrgård i Skara.

Mjölkpallen. Medlemstidning för Lerums Bygdegille hösten 2008. Handlarn Erik Johansson berättar minnen från 50-talets Hedefors.

Skara stiftshistoriska sällskap. Medlemsblad 2008:4. Redaktör: Johnny Hagberg. Bl a om vår siste katolske biskop, Harald Magnusson och psalmdiktaren Paul Nilsson.

Vårgårda Hembygdsförening. Årsskrift 2006 – 2007. Ordförande: Allan Andersson. Tolv sidor i A4. Mest om köpenskapen i samhället.

Bilder från Nossebro förr och nu

Nossebro Musikkår fick ett celeberrt uppdrag. Foto Per Arne Nordqvist

Häst ekipage med Kunglig glans.
Foto Rune Niklasson

Drottningkram, ett minne för livet. Foto Birgitta Olsson

Nu har 20:e årgången av Bilder från Nossebro, förr och nu kommit ut. Den här gången är temat Jubileum. I en artikel skriver Rune Niklasson om hur Essunga blev egen kommun 1983 efter att ha varit en del av Vara kommun sedan 1974. Rune gör också tillbakablickar på vad som hände 1983 i Nossebro för företag, kommun, affärer och personer. Monica Heder Brandt var bara tre månader när hon flyttade från Nossebro. Hon och hennes mamma bor nu i Ödeshög men återvänder varje år till Nossebro. Monica berättar om sin morfars far Karl Edvard Johansson som byggde ett stort hus i Nossebro där det var bageri, tryckeri mm. Karl Edvard var också en duktig fotograf och affärsman. Artikel illustreras med vackra svartvita fotografier.

Nossebro IF bildades för 90 år sedan och därför finns en artikel av framlidne Conrad Berg med. Han skriver om hur det hela började 1918. Essunga kommun bjöd in hemvändare den 16 augusti. Många av de som återkom till Nossebro och sin uppväxtmiljö samlades på idrottsföreningens Brovallen för att där möta gamla vänner. Sigvard Eriksson f d möbelhandlare skriver om lustiga episoder från sin tid bakom disken.

Det har funnits ett antal kiosker i Nossebro. Den förstafanns vid Järnvägsstationen men från 1965 finns de mera centralt i samhället. Rut och Charles Jonsson blev kända för sitt goda potatismos med korv från Eriksons och i Isakssons kiosk kunde man förutom att köpa godis med mera hyra ett frysäck på 1960-talet. Där kunde man också få sina telegram skrivna och utburna.

Årets stora händelse var naturligtvis kung Carl Gustafs och drottning Silvias besök i kommunen den 9 okt. De kom till Nossebro i sällskap med landshövding Lars Bäckström med fru Ann Christin. I särskild vagn dragen av hästar från hovstallet färdades de genom ett

soligt Nossebro I bildhäftet finns färgfoton från besöket och kungens tal vid Essunga kommuns 25 års jubileum. Den avslutande artikeln i häftet är Smått och gott från året som gått, en årskrönika med andra ord.

Huvudansvarig för Bildhäftet är Rune Niklasson som har hjälp av en redaktion.

Bygg - miljö - och landskapsvårdspris

I Herrljunga kommun delar man ut ett bygg- miljö- och landskapsvårdspris. I stadgarna kan man läsa att Herrljunga kommuns Bygg- miljö- och landskapsvårdspris syftar till att främja insatser för både yttre och inre miljö, samt ge uppskattning och uppmärksamhet åt dem som aktivt verkar för en god allmän miljö i Herrljunga kommun. Priset kan omfatta byggnads-, natur eller miljöobjekt. Priset kan tilldelas enskild person, företag eller grupper av enskilda personers skolklasser, föreningar, arbetslag eller liknande.

Pristagaren skall vara bosatt i eller ha nära anknytning till Herrljunga kommun. Pristagare utses av bygg- och miljönämnden. Priset består av diplom och 10.000 kronor. Bygg- miljö- och landskapsvårdspriset delas ut av bygg- och miljönämndens ordförande vid lämplig tidpunkt i samband med kommunfullmäktiges decembersammanträde. Bygg- och miljönämnden äger rätt att under ett och samma år utse flera pristagare som då delar på prissumman. Nämnden äger också rätt att avstå från att dela ut priset.

År 2008 förärades Herrljunga Hembygdsförening bygg- miljö- och landskapsvårdspriset.

Leif Brunnegård

Kulturstipendium till Karl-Erik Andersson

Falköpings kommun hedrade strax före jul Karl-Erik Andersson i Karleby med kommunens kulturstipendium på 10 000 kronor. Mycket välförtjänt, tycker alla vi som på olika sätt kommit i kontakt med Karl-Eriks verksamhet med att marknadsföra sin arkeologiska och kulturellt spännande hembygd, Karleby. Kommunen ger en fyllig presentation av förra årets kulturpristagare och ur det kan vi saxa: I Karleby hembygdsförening har Karl-Erik varit ordförande i ett 30-tal år. Sedan 1984 har han varje år sammanställt digra årsskrifter innehållande både traktens historia och nutida dokumentation. Karl-Erik är också intresserad av djur och natur i hembygden, vilket har dokumenterats och erkänts med diplom från Falbygden naturskyddsförening.

Karl-Erik har stått för en värdefull dokumentation genom 24 artiklar i Falköpings Tidning rörande naturen på Falbygden. Artiklarna kom till i slutet av 1980-talet. I skriften Falbygden Jul, som utkom under närmare 50 år, medverkade han från tredje numret. Han har också

Karl-Erik i berättardagen.
Foto Rune Lindblad

utnyttjats flitigt i Falköpings När-radio.

Vi har kunnat möta Karl-Erik som guide i Karleby, framför allt vid megalitgravarna, men också i det lantbruksmuseum, som han varit med om att bygga upp. Ett lantbruksmuseum, som är ganska unikt, så till vida att man bara bevarar redskap från Karleby och mednogrannangivelsefrån vilken gård föremålen kommer.

Karl-Erik Andersson har på ett seriöst sätt gjort sin hembygd känd både genom dokumentation och inte minst genom att medverka till dagens kulturturism, konstateras det i motiveringen.

Jag har haft glädjen att kunna följa Karleby hembygds- och fornminnesförenings årsskrift ett

antal år och via den lärt mig massor om denna märkliga bygds historia, kultur och natur. Det är lätt att instämma i stipendienämndens konstaterande: Karl-Erik Andersson är en värdig mottagare av Falköpings kommuns kulturstipendium.

Hans Menzing

Vårgårdabor hyllade för hembygdsinsatser

Vid Vårgårda kommuns sedvanliga årsavslutning med Lucia och veteranavtackningar blev Västgötabygden uppmärksammas. Det var tidningens redaktör Leif Brunnegård som tilldelades Vårgårdas kulturpris för år 2008. Leif hyllades tillsammans med bygdens nyblivne hedersdoktor, Carlsson i Siene för alla vänner av växterna i odlingslandskapet som han känner som få andra. Åke Carlsson promoverades i höstas till filosofie hedersdoktor vid Göteborgs universitet. Nu hyllades han med en speciell utmärkelse till personer som gjort speciella insatser för att placera Vårgårda på kartan.

Kulturpriset delas ut av kultur- och fritidsnämnden som i en motivering tog upp en rad insatser som Leif

Brunnegård gjort på olika områden. Han är redaktör för både Svältornas fornminnesförenings årsskrifter och för tidningen Västgötabygden. Han ärengagerad i Svältornas fornminnesförening.

På god västgötska

Leif har varit kåsör i tidningar under pseudonymen "Håkansson". Här skriver han på lokalt bygdemål. Han har också gett ut boken "Tankar från bögda", även där på vårt eget vackra språk. Han har dessutom i skrift och i sina föredrag på ett engagerat och sakkunnigt sätt spridit information om vårt kulturarv i Vårgårda och Västergötland.

Nyligen blev Leif känd i hela Sverige, när han med-

verkade i SVT:s program "Din plats i historien" och redogjorde för hur hans åldeveckotvättmaskiner på 1950-talet.

Även Göteborgs Universitet har förstås motiverat Åke Carlssons doktorshatt:

Åke Carlsson, född 1948, har sedan början av 1970-talet arbetat för att öka och sprida kunskapen om det nordiska odlingslandskapet. Dels har han byggt upp stora insikter om förutsättningarna för dess bevarande, dels spridit dessa.

Gränsöverskridande

Kännetecknande för Åke Carlssons kultur-, natur- och miljöarbete är gränsöverskridandet. Han är kulturhistoriker och ekolog, teoretiker och praktiker, naturvetare och humanist.

Han är föregångare till de riksomfattande inventeringarna av ängs- och hagmarker som kom att drivas av Naturvårdsverket. Bland annat arrangerade han under cirka tio år praktiska slätterkurser med ett femtiotal deltagare.

Han har också dokumenterat hamlingen och lövtäkens betydelse i kulturlandskapet och gjort inventering

Leif Brunnegård och Åke Carlsson hedrades av Vårgårda kommun

av stora ekar, som resulterade i boken Gamla ekar.

Tillsammans med kocken Bengt Petersén har han skrivit Kokbok för öppna landskap och tillsammans med Tore Hagman och Gunnar Arnborg den mycket uppmärksammade boken Mulens marker.

På bönders vis För den som har nöjet att på nära håll

följa Leifs engagerade och kunniga hembygdsarbete i bland annat Västgötabygden är det mycket glädjande att kunna notera att även Vårgårda kommun insett hur mycket hans insatser betyder för hembygden. Liksom jag gläds åt att universitetet förstått att hedra en man som förstår att tala om lärda ting med bönder på bönders vis. Till och med en okunnig journalist som jag hänger med när Åke försynt, närmast urskuldande, undervisar om slätterängarnas växter och deras betydelse för djur och människor eller berättar kulturhistoria kring gamla ekar under naturpromenader i vacker västgötabygd.

Text Hans Menzing
Foto Göran Frantz

Norges nationaldag 17 maj 2009

Västergötlands Hembygdsförbund anordnar bussresor till "Fahersnes" Norge den 16-17 maj 2009.

Färdväg:

Lidköping-Vara-Trollhättan. Samåkning från de södra och västra delarna av Västergötland kan planeras med påstigning i bussen exempelvis Vara. Pris: Bussresa, lunch på lördag och hotell med frukost 1.300 kr i dubbelrum per person, tillägg för enkelrum 250 kr

Dag 1.

Avresa kl. 7.00 från Lidköping, på eftermiddagen och kvällen besöker vi hembygdsmuseet och dräktutställningen i Fagernes

Dag 2.

Frukost och flaggan hissas, gudstjänst i kyrkan. Därefter

deltager vi i 17:de maj firandet, hemfärd c:a kl 14.00 Denna dag klär norrmännens sig i sina finaste kläder, så det gör vi också. "Har du folkdräkt skall du ta med den." Reseledare: Odd Sandberg, Sara Videbäcksgatan 13, 531 50 Lidköping
Tel. 0510-290 57 mobil 0735-86 62 94
Anmälan och förfrågningar: Sam Alteryd, Källaregatan 42, 531 30 Lidköping
Tel. 0510-266 60 mobil 0731-82 79 70 e-post: sam.alteryd@levnu.se
Anmälan senast 2009-03-31, tag med vänner och bekanta.

Alla är välkomna med på resan.

Din plats i historien

Tidigt våren 2008 fick vi ett brev från Sveriges Television till redaktionen. De berättade om ett kommande projekt som kallades Din plats i historien. Det handlade om att be folk sända in berättelser om något som de varit med om. Viberättade om projektet i Västgötabygden nummer tre. När jag satt och redigerade in SVT:s information tyckte jag att det lät trevligt och funderade om jag själv kanske hade något bidrag.

I Svältornas Fornminnesförenings årsskrift hade jag med en berättelse som handlade om hur jag som artonåring var ute i bygden och sålde veckotvättmaskiner och frysboxar. Berättelsen finns med i Västgötabygdens nummer 5-2008. Artikelvaregentligen lite förlängligt SVT:s önskemål, men jag skickade in den.

På nätet

Efter några dagar fick jag ett mail från SVT. De ville gärna publicera berättelsen men att den var för lång och helst skulden behöva handla om veckotvättmaskinen. Efter lite redigering sände jag in en förkortad och omarbetad version med rubriken När tvättmaskinen kom till byn. Dagen efter låg den ute på nätet.

Så gick det några veckor och så får jag ett telefonsamtal från SVT med frågan om jag kan tänka mig att medverka i en inspelning om min berättelse. Jag lovade och under några veckor hade Ulf Kullberg på SVT och jag ett flertal samtal om praktiska grejer. I midsommarveckan fick jag beskedet att allt var grönt men först var det tid för semester.

Inspelning

Någon av de första dagarna i augusti ringde Marianne Gillgren, producent på SVT, och vi bestämde tid för inspelningen. Måndagen den 11 augusti kom Marianne och med sig hade hon fotografen Ove Thews samt en äkta Husqvarna veckotvättmaskin, som de lånat på Husqvarnas fabriksmuseum i Huskvarna. Vi satt i köket och fikade och stämde av om idéer och platser. På tisdag morgon träffades vi i Vårgårda och började inspelningen. Vi höll på hela tisdagen med lite avbrott för fika och hemmagjord grönsakssoppa. Inspelningen skedde i stor utsträckning i vår bil. Min fru körde, jag satt bredvid i framsätet, bakom Inga satt Ove med kameran och filmade mig och bygden utanför bilrutan och bakom mig satt Marianne och frågade och instruerade. På onsdag förmiddag var det Iris Gabrielsson tur att filmas en stund. Önskemålet från TV-gänget var att få träffa någon av de husmödrar som jag sålt en maskin till 1955, men jag kunde inte komma på någon. Mina kunder var ju minst 15-20 år äldre än jag så de flesta lever inte längre. Men min arbetskamrat Iris hade varit med om att få hjälp av

TV-Teamet. Att få jobba tillsammans med Marianne och Ove var en upplevelse.

en veckotvättmaskin. Vid middagstid gjordes den sista inspelningen.

Att få jobba tillsammans med Marianne och Ove var en upplevelse. Det var som att vara tillsammans med goda vänner som man umgåtts med i årtal.

5 november

Någon av de sista dagarna i oktober kom en DVD-skiva där vi kunde kolla vad som skulle komma med i programmet. Av nästan två dagars inspelning hade blivit cirka 12 minuter. Men innan dess hade vi också fått se små snuttar av programmet i så kallade trailers, reklam för kommande TV program. Min historia kom att inleda serien och av den anledningen gick SVT ut med pressmaterial om serien som handlade rätt mycket om just det första programmet. Och visst var det spännande att sätta sig framför TV:n onsdagen den 5 november. Jag får erkänna, att jag kände mig nöjd och glad efteråt.

Dagen efter började kommentarerna. Här i bygden hade Iris och jag plötsligt blivit TV-kändisar. Alla tyckte det var roligt (de som tyckte annorlunda sa inget). Vi fick många härliga kommentarer. En rätt genomgående kommentar har varit, att folk tycker att "vårt" inslag

skulle varit längre och att studiosamtalet var för långt. En tjej i 30-årsåldern kom fram till mig i affären en dag och berättade ungefär så här. Förmig hartvättmaskinen alltid varit en fyrkantig pryl nere i källaren som alltid funnits. Mamma har aldrig berättat om hur det varit förr. Det här var kanon. Har Du mer sånt här att berätta?

Fortfarande två månader efter att programmet sänts får vi kommentarer. Jag har sett de andra programmen i serien. De har verkligen speglat olika historier. Jag har också varit inne på SVT:s hemsida och läst en hel del av de flera hundra berättelser som finns där.

Vatten på min kvern

Efter programmet tycker jag att jag fått vatten på min kvern. Jag uppmanar ofta vänner och bekanta att skriva ner sina minnen. Hur det var när de själva växte upp,

hur det var när de började jobba och hur det gick till. Det är också viktigt att berätta om vad man själv hört berättas. Säkert har mamma och pappa berättat och om man levt nära sin mor- och farföräldrar har de säkert också berättat. Hur Du berättar kan variera. Du kan skriva i en anteckningsbok, eller kanske har Du tillgång till skrivmaskin eller dator, skriv och sätt in i en pärm. Men det finns också bandspelare som är utmärkta att använda. Skriv inte för fint, skriv naturligt, precis som Du tänker och pratar. Det viktigaste är att Du berättar om Din plats i historien.

På www.svt.se/dinplats kan Du läsa många härliga berättelser och skriva in Din egen.

Leif Brunnegård

Hård kamp på torpen

Glädjen över andra dotterns födelse förbyttessnabbt i sorg för Kristina Vestergren i det lilla torpet under Eriksberg Östergård. Dagen efter dog maken Lars, för egen hand påstås det, och Kristina stod där ensam med två döttrar, den äldsta knappt två år gammal. Fattigdomen måste ha varit svår, men på något sätt lyckades hon, och 1892 kunde hon ta båten till Amerika dit döttrarna redan rest. Kanske fick hon det äntligen lite bättre?

Bar ut post

Människoödena har ofta pusslats fram, och även här får man försöka fylla i själv för att ana livet bakom de torra årtalen. Kristina Vestergren i Vestergrens stuga tycks ha försörjt sig som postbärare. Posten hämtades två gånger i veckan i Ljung och ersättningen var 30 öre per gång. Hon skulle alltså försörja sig och två döttrar, innan dessa tog pigtjänster, på 60 öre i veckan.

Kristina var 60 år innan hon, förmodligen rätt utsliten, kunde följa sina döttrar över Atlanten. Lika gammal var Anna Svendsdotter i Torkås backstuga under Plogskog när hon i juli 1884 kunde resa till Amerika tillsammans med yngsta dotter, 17-åriga Selma Carolina. Även Anna ställdes ensam med flera barn, Selma Carolina var bara fem månader när hon blev faderlös efter en sprängolycka.

Hittade inte guldet

Inte sällan var det hemmansägare vilka inte längre klarade sina gårdar som tvangs flytta ut till backstugor eller torp. Det gällde Elias Gustafsson som haft gård i Mjälldrunga och hamnade på Barkhall under Ågården. Det hjälpte inte ens att det påstods finnas guld i berget intill, det kallas fortfarande Eliasaberget. När det lyste mystiskt från berget på natten skulle man kasta en kortlek eller psalmbok på ett speciellt sätt i ljusskenet för

att komma över guldet. Elias klarade det aldrig. Kanske fick familjen mer hjälp av svågern som var kyrkoherde i Eriksberg.

Gunnar Sandh, nu bosatt i Falköping men med rötter i Eriksberg, har i nästan 30 år forskat kring de små människorna i torp och backstugor i Eriksbergs socken. Dessa uppgifter har kompletterats av inventerarna Lenart Florén, Lars Nilsson, Sven Olof Olofsson och Ulla Olofsson och nu finns materialet sammanställt i en bok, *Torp och backstugor i Eriksbergs socken*, där människorna får det främsta utrymmet. Inventeringen har krävt stora arbetsinsatser, ibland är det bara några buskar eller en apel som skvallrar om att här har legat ett torp, inte ens brunnen går länge att finna.

Detta är ett litet axplock bland alla levnadsöden man kan finna i denna innehållsrika bok som är på 172 sidor och har getts ut av Eriksbergs kultur- och intresseförening.

Hans Menzing

Flygfoton av gårdar

En stor samling gamla flygfotografier av svenska lantgårdar som i årtionden legat på en vind har lagts ut på nätet. Bilderna visar gårdar från alla Sveriges landskap. Bilderna togs mellan 1950 och 1957 och salufördes av säljare i prydlig pilotuniform som färdades i svart limousin. Mot extra avgift gick det att få bilderna färglagda för hand av fruar i Bromma. Fortfarande kan man se en del sådana bilder på gårdarna, men 80 procent av alla bilder såldes aldrig och har inte visats förrän nu på webbadressen www.flygfotohistoria.se.

Vänga Hembygdsförening tar över kvarnen

Göte Isaksson med vänner underhöll med Julsånger

Som vi tidigare berättat i Västgötabygden blåser det förändringens vindar vid Vänga kvarn. David och Brita Svensson har varit mjölnarpar i Vänga kvarn sedan 1953. Under senare år har de känt att åren tar ut sin rätt och att tiden för att lämna över kvarnen närmat sig allt mer. För David och Brita har det varit viktigt att rörelsen inteläggs ner, utan att det blir en fortsättning. I mitten på 50-talet fanns det ett 25-tal kvarnar i gång runt Borås, men de har lagts ner undan för undan och de sista 20 åren har David inte haft några kolleger kvar i området.

Bra lösning

Det har varit lite olika turer om kvarnens framtid. Men David och Brita har gärna sett att Vänga hembygdsförening skall ta över. Föreningen tillsatte en arbetsgrupp och resultatet blev att föreningen beslöt att tacka ja till erbjudandet att ta över verksamheten vid kvarnen, inklusive den populära café-rörelsen. Utan att förråda några affärshemligheter kan man nog ana att David och Brita kunnat sätta in betydligt mer pengar på banken om man sålt till "någon göteborgare". Men pengar är inte allt. Hembygdsföreningen har tidigare verksamhet runt kvarnen. Här finns den unika stärkelsefabriken som är i gång en gång om året och producerar potatismjöl och potatisgryn. Här finns ett lanthandels- och postmuseum sedan förra året och i somras flyttade man över sitt museum till kvarnområdet. Därför är det en förträfflig lösning att Hembygdsföreningen nu tar över hela kvarnområdet.

Adventskaffe

I och med att Hembygdsföreningen tar över kvarnen blir det också ny regim för Kvarnkaféet. Det är Vängaborna Cecilia och Bengt-Göran Åhman som tar över driften av kvarnkaféet. Det är egentligen vid årsskiftet överlåtelsen äger rum, men i år återgick man till en

tradition med adventskaffe så det blev en liten tjuvstart. Lite extra högtidligt blev det sista söndagen före jul. Vängamusikanten Göte Isaksson hade samlat ett knippe Vängabor omkring sig och så bjöd man på en lång rad kända julsånger. Eftermiddagen började med att David Svensson hälsade välkommen till en sångstund och det gjorde han för sista gången som kvarnägare och värd. Sedan 1989 har David tillsammans med sina caféarrendatorer anordnat mycket sång och musik. Det har aldrig varit fråga om

någon entréavgift, men däremot har publiken kunnat lägga en peng i elefanterna som funnits utanför kvarnen. Varenda krona har sedan sänts vidare till Radiohjälpen. Elefanterna kom på plats 1991 och det är en ansevärd summa på 502 944 kronor.

Tage Brolin från Västergötlands Hembygdsförbund uppvaktade David Svensson

Uppvaktning

I en paus tog Tage Brolin från Västergötlands Hembygdsförbund hand om mikrofonen. David Svensson har tidigare fått en rad utmärkelser från förbundet för sitt stora arbete inom hembygdsrörelsen i Vänga. Nu fick han ta emot Tore Hagmans fina bok om Göteborg. Leif Josefsson, också styrelseledamot i förbundet överlämnade blommor. Lite längre fram i programmet var det Vänga hembygdsförenings tur att uppvakta och avtacka David och Brita Svensson. Den lokala föreningen representerades av Cecilia Åhman och Ola Johansson som uppvaktade med både tal och blommor. I sitt tacktal berättade David att han vid ett tillfälle gui-

dadeenungjournalistikvarnenochatthandåberättade att han varit verksam som mjölnare i över 50 år. Då fick han frågan: Vad gör en mjölnare? David uttryckte också sin glädje över att kvarncaféet blivit den sociala träffpunkten som han hoppats och han har insett att den är till stor betydelse för många människor.

David kommer säkert att synas en del i kvarnen även i fortsättningen. Han skall bland annat lära en något yngre Vängabo hur det går till att mala mjöl av ekologisk sädeslag. Och endel andra goda råd kommer han säkert också att behöva förmedla.

Leif Brunnegård

Cecilia Åhman och Ola Johansson från Hembygdsföreningen tackade David med vackra ord och present.

Ryggåsstugan i Edsvära

I Edsväras hembygdstuga bodde Melkers morfars mormors mor och morfar

På bekvämt flygavstånd för Hans Aronsons bishämlen ligger Edsvära hembygdstuga. I den gamla ryggåsstugan bodde Hans Aronsons mormors mor och morfar Charlotta Svensdotter och Johan Sven Magnusson. Tillsammans med dottern Maria och barnbarnet Melker Kindblom, som är 6:e generationen, berättar Hans Aronson om den gamla släktstugan och dess sista innevärdare.

Så här bodde gammelmormor och gammelmorfar, säger Hans Aronson när han i sällskap med dottern Maria och barnbarnet Melker visar och berättar tillsammans med Solveig Svantesson från Hembygdsföreningen om den gamla släktstugan.

-Min mormor har berättat många historier om Charlotta. Hon var säkerligen en färgstark kvinna som av allt att döma tyckte mycket om att skvallra över en kopp kaffe.

Maken Sven ogillade Charlottas kaffedrickande med grannfrun. Men när husets herre tog sin middagsslummer i kammaren, stängde Charlotta dörren till köket och kokade sitt kaffe över elden i den öppna spisen. När kaffet var kokt öppnade hon köksfönstret och signalerade med hjälp av en handduk över till grannfrun att kaffet var klart. Stående på var sin sida av det öppna fönstret avnjöts kaffet, samtidigt som man skvallrade om ditt och datt.

-När min mormor gick bort försvann mycket om släktens historia. Det var hon som visste och som höll reda på släkten, säger Hans Aronson.

Ko och gris

Hembygdsföreningens gamla ryggåsstuga på Klevakullen i Edsvära ligger inte på sin ursprungliga plats. Tidigare stod stugan på Hederna, strax intill Edsvallen, och var då en torpstuga under Backgården. Torpet var

Varför finns det ingen TV här i stugan undrar Melker lite förvånad medan mamma Maria försöker att förklara att på morfars mormors morsk tid fanns det ingen TV eller elljus.

inte stort, man hade en ko och någon hushållsgris och några höns.

-Det var nog inte lätt att försörja en barnrik familj på den tiden med de förutsättningarna, säger Hans Aronson. Medstorsannolikhet uppfördes stugan någon gång under senare delen av 1700-talet. År 1849 beskrivs ryggåsstugan redan då som en gammal stuga.

När makarna Johan Sven Magnusson och Charlotta Svensdotter avled 1927 såldes stugan på auktion.

Historisk plats

Stugan klubbades bort för 85 kronor och sommaren 1928 flyttade folkskoleläraren Herman Fridblom tillsammans med sina söner, vänner och grannar stugan till Klevakullen utefter den gamla kyrkvägen i Edsvära.

-Med hjälp av dragvilliga hästar och stockar rullades stugan hit till Klevakullen, berättar Solveig Svantesson. Platsen Klevakullen är historisk. Bara några meter bakom

Fornstugan i Edsvära flyttades till sin nuvarande plats 1928 rullandes på stockar med hästar som draghjälp.

stugan ligger resterna av en gammal hällkista.

-Hällkistan skadades svårt när man tog de stora stenhälarna till bygget av kyrkan i Edsvära 1859, säger Solveig Svantesson.

Ryggåsstugan skänktes sedan till Jordbrukarnas ungdomsförbund (JUF) som i många fall var föregångare till dagens hembygdsföreningar.

Ovan stugmiljö

JUF föreningen upphörde med sin verksamhet i början på 1970-talet. I stället bildades Edsvära Hembygdsförening 1976, som fick överta arvet från JUF att medverka till att bevara och skydda natur, kultur och fornminnen i Edsvära socken.

Det är med stora ögon som den lille Melker, sittande i mamma Marias knä, tittar sig förundrande omkring i den ovana stugmiljön. Här finns varken någon Tv eller några leksaker, bara hundratals gamla bruksföremål från en sedan länge svunnen tid.

Men i framtiden kommer Melkers säkerligen med stolthet säga att här bodde en gång min morfars mormors mor.

Staffan Peterson

Monument invigt över flygolyckan

-Flygplanet dök upp i en lucka i förmiddagsdimman. Han kom in alldeles för lågt över marken. Så hördes två skarpa knallar när vänstervingen klippte av ett par talltoppar. Sekunden efteråt kraschade planet ned i skogen.

Så berättade ögonvittnet Gunnar Ahlberg, Främmostad, enligt NLT om dödsolyckan med en J29 Tunnan för exakt 50 år sedan när man höll en minnesstund på platsen för olyckan. 300 personer hade mött upp till

minnesstunden som anordnades av Främmostads och Bärebergs hembygdsföreningar i samarbete med Studieförbundet. Malena Ivehag Niklasson var eldsjelen bakom arrangemanget och hennes välkomsttack kompanjerades av överflygningar av den enda ännu flygande Tunnan med Olle Norén vid spakarna. Ett monument skapar av konstnären Teo Pauckstadt utifrån ett ben till flygplanets landningsställ invigdes och en rad tal hölls.

J29 tillverkades av Saab och tog Sverige till stridsflygets världstopp, men planet var svårflugget och en rad olyckor inträffade. Bland annat den med dödlig utgång den 23 september 1958

Vem är konstnären?

Många av våra läsare uppskattar att bilderna i tidningen ibland är teckningar eller akvareller. Men kanske känner Du inte konstnären.

Börje Brorson bor i Asklanda utanför Vårgårda och han har under förra året hjälpt oss med några vackra bilder. Senast var det julkortet på framsidan i nummer 6-2008.

Dick Aspenstedt bor i Alingsås. Han berättade i en artikel om en ryggåsstuga och istället för att fotografera den ritade han av den.

Christer Gustavsson Slätt bor i Sollebrunn och han har hjälpt oss med en teckning i detta nummer.

Är Du konstnär? Då vill vi gärna ha kontakt med Dig. Om Du inte skriver själv, kan Du kanske samarbeta med Sin förenings skribent och bifoga en teckning till texten som Din förening skickar in. Tycker Du det är roligt att få ett uppdrag från oss, då är det också värdefullt.

Honoraret är dåligt när man jobbar med Västgötabygden. Men visst är det en ära att få medverka i vår förbundstidning

Du kan skicka e-post till mig vbn.red@tele2.se eller ringa mig, 0322 - 66 10 26,

Leif Brunnegård

Digital folkmusik

Värvästsvenska folkmusikskattriskerar att förloras om den inte tas om hand ordentligt. Så nu har Västarvet, ABF, Vara folkhögskola samt spelmansförbunden i Bohuslän, Dalsland och Västergötland beslutat att digitalisera materialet. Ännu återstår frågan att lösa om hur allmänheten lätt skall kunna ta del av dessa exempel på den egna bygdens spelemän.

Välkommen till Borås!

Borås Hembygds-krets med 20-talet hembygdsföreningar runt Borås hälsar Er välkomna till Västergötlands Hembygdsförbundsårsmöte i Borås den 10 maj 2009.

Borås fick sina stadsrättigheter av Gustaf II Adolf 1621. Vid denna tid var det inte tillåtet att sälja varor utanför städerna utan att betala tull. Gårdfarihandlarna eller knallarna hade dock sedan länge färdats runt i bygderna för att sälja sina varor, och kungen bestämde därför att stad skulle anläggas för att få ordning på knallehandeln. Staden blev sedan centrum för textilindustrin fram till 1970-talet. Knalletraditionerna överflyttades till postorderhandeln. Det textila arvet fortsätter i dag i textilutbildningen vid Högskolan i Borås. Sveriges Tekniska Forskningsinstitut, Borås Djurpark, Borås Arena med fotbollslaget Elfsborg och den nya nio meter höga statyn Pinocchio är andra begrepp som associeras med Borås.

För fem år sedan hölls förbundets stämma också i Borås, och vi vill i utflykterna försöka visa det som inte hanns med då. Det blir den gamla knallesocken Toarp med Almedahls Fabriksmuseum, som beskrevs i artiklar i Västgötabygden nr 1 år 2007. Vidare besöker vi Vänga, där hembygdsföreningen just köpt Vängakvarn, det tredje största besöksmålet i kommunen. Kommunantikvarien Fredrik Hjelm, som just kommit ut med en andra bok om Borås Stadsbebyggelse, leder oss på en stadsvandring, och vi besöker också det nyrenoverade Konstmuséet. Roland Persgården tar oss med på en busstur i Borås med omgivningarna, och vi får kaffe i Mölarps kvarn i Fristad.

Program och hålltider

Från 8.30

Registrering och biljettutdelning i Bäckängsgymnasiets cafeteria. Möjlighet att dricka medhavt kaffe.

10.00

Gudstjänst i Gustaf Adolfskyrkan. Medverkan av Borås Spelmanslag och Vänga Spelmän. Utdelning av Tengelandsstipendiet.

11.30

Fortsatt registrering.

Lunch i Bäckängsgymnasiet.

Stora Brogatan i Borås en onsdag i januari.
Foto Stig Green

1300

Samling i Bäckängsgymnasiets aula.

Sång av Tonkören.

Välkomsthälsning av Eva Bergström-Hyenstrand, ordförande i Västergötlands Hembygdsförbund.

Årets hembygdsförening koras.

Presentation av Borås av Per-Olof Höög, vice ordf. i Borås Kommunfullmäktige. Årsmötesförhandlingar som leds av kulturchefen Elisabeth Lundgren.

15.15

Utflykter

1. Stadsvandring med Fredrik Hjelm. Kaffe i Sturegården.

2. Stadsrundtur med buss med Roland Persgården.. Kaffe i Mölarps kvarn, Fristad.

3. Bussutflykt med Stig Green till Dalsjöfors med Almedahls Fabriksmuseum. Kaffe i Toarps hembygdsgård.

4. Bussutflykt med Leif Josefsson till Vänga och kaffe i Vänga kvarn,

5. Besök med guidning på Borås Konstmuseum. Kaffe i Sturegården.

Begränsat deltagarantal i utflykterna. Reservation för ändringar i programmet.

Anmälan som är bindande skickas till Borås Hembygds-krets, c/o Gerd Sjöblom, Sjöängsvägen 10, 515 70 Rydboholm eller till gerd.sjoblom@swipnet.se. Sista dag för anmälan är den 15 april. Kostnad för deltagande i stämman samt lunch är 200 kronor. För utflykter tillkommer 60 kronor. För anmälan efter den 15 april tillkommer 50 kronor

Inbetalning till vårt bankgirokonto 5734-4442

Glöm inte att skriva avsändare!

Motioner till årsmötet sändes senast den 1 mars till kansliet i Vara.

Välkomna!

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 17. Manusstopp 10 mars.

Vedhuggning förr och nu

Huggekubben och yxan, Att hugga sin ved för hand var säkert ett styvt jobb som tog mycket tid. Ett gammalt talesätt säger att man blev varm tre gånger av sin ved. Först när man sågaden träden för hand i skogen. Sedan när man kapade och högg för hand hemma på vedbacken och till slut när man eldade inne i spisen.

Vedklyven var säkert ett välkommet verktyg som drevs med en elektrisk motor. Två personer kunde hugga samtidigt, en på var sida. Man stoppade in vedkubben i hålet på sidan och på det stora hjulet satt en yxa. Men det gällde att hålla kubben rätt. Matade man in den fel kunde yxan trycka ut kubben med kraft och skada den som stod i vägen. Jag minns den här modellen från min hemsöcken i början av 1940-talet. Några bönder ägde den tillsammans men lånade också ut den mot lite hyra.

Hydraulisk vedklyv. Utvecklingen har gått vidare och idag används ofta en hydraulisk vedklyv. Den finns i olika modeller som kan klyva olika längder genom att den hydrauliska kolven pressar yxan med 7 tons kraft genom vedkubben. Dagens klyvar tillverkas med stora krav på säkerhet för brukaren.

Numera finns det också kombinerade kap- och klyvar som både kapar stocken och klyver kubben.

Leif Brunnegård

Foto: Faxes AB